

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Helena Pirttinen & Anna Hakanpää

”VARMUUTTA TULEE MYÖS TYÖTÄ
TEKEMÄLLÄ JA NUORTEN KANSSA KESKUS-
TELEMALLA”

Ohjaajien kokemuksia seksuaalikasvatuksesta lastensuojelun sijais-
huollossa.

Sosiaali- ja terveysala
2022

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Helena Pirttinen ja Anna Hakanpää
Opinnäytetyön nimi	“Varmuutta tulee myös työtä tekemällä ja nuorten kanssa keskustelemalla.” Ohjaajien kokemuksia seksuaalikasvatuksesta lastensuojelun sijaishuollossa.
Vuosi	2022
Kieli	suomi
Sivumäärä	55 + 3 liitettä
Ohjaaja	Ahti Nyman

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, millä tavoin seksuaalikasvatus toteutuu lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevien ohjaajien näkökulmasta. Opinnäytetyössä haluttiin selvittää millaisena sijaishuollon ohjaajat kokevat omat valmiutensa toteuttaa seksuaalikasvatusta osana ohjaustyötä nuorisokodin arjessa, sekä tutkia millaisia kokemuksia heillä on seksuaalikasvatuksesta asiakastyössä. Tutkittiin myös miten tärkeänä ohjaajat kokevat seksuaalikasvatuksen osana työtään.

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä avataan lastensuojelua käsitteenä, sijaishuollon määritelmää, sijoitusmuotoja ja työssä käytettäviä menetelmiä. Teoriaosuudessa käydään läpi myös seksuaalikasvatuksen määritelmää, turvallisen tiedon tärkeyttä ja tiedon tavoitettavuutta, lainsäädäntöä ja ydinkäsitteitä. Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimustulokset kerättiin kyselylomakkeella, käyttäen apuna Vaasan ammattikorkeakoulun e-lomaketta. Aineisto on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

Tutkimustuloksissa selvisi, että ohjaajat kokevat seksuaalikasvatuksen tärkeäksi osaksi asiakastyötä. Ohjaajilla oli yhtäläinen tapa huomioida nuorten minäkuva ja seksuaalisuus sijaishuoltoapaikan arjessa. Tapa toteuttaa ohjausta voi kuitenkin vaihdella riippuen ohjaajan omasta näkökulmasta, sillä selkeää toimintamallia tai menetelmää ei ole. Ohjaajat nostivat kokemukseen haasteiksi aiheen käsittelyssä nuorten vääristyneen minäkuvan ja tiedon puutteen. Heillä oli yhtenevä linja ratkaista haasteet keskustelemalla nuorten kanssa. He kokivat myös työyhteisön tuen tärkeäksi ja kääntyivät ulkopuolisen asiantuntijan puoleen, mikäli siihen oli tarve. Ohjaajat kokivat osittaista varmuutta käsitellä seksuaalikasvatusta aiheena, mutta he kokivat myös koulutuksen lisäävän varmuutta.

Avainsanat	sijaishuolto, lastensuojelu, seksuaalikasvatus, minäkuva, itsetunto, asiakastyö
------------	---

ABSTRACT

Author Helena Pirttinen and Anna Hakanpää
Title Counsellors' Experiences of Sexual Education in
Foster Care of Child Welfare Services
Year 2022
Language Finnish
Pages 55 + 3 Appendices
Name of Supervisor Ahti Nyman

The purpose of this bachelor's thesis was to clarify how sexual education is implemented from the perspective of counsellors working in foster care of child welfare services. A further aim was to find out how foster care counsellors feel about their own preparedness to implement sexual education as part of guidance work in the day-to-day life of foster care, and to explore what experiences they have of sexual education in client work. The goal was also to investigate how important the counsellors consider sexual education to be in their work.

In the theoretical framework of the research, child protection is opened as a concept and procedures used in work within child welfare. The presented theory also covers the definition of sexual education, the importance of safe information and accessibility of information, legislation, and core concepts. The research was carried out as a qualitative study. The research results were collected with a questionnaire, using the e-form platform of Vaasa University of Applied Sciences as an aid. The material has been analyzed using material-oriented content analysis.

The research results revealed that counsellors feel sexual education is an important part of client work. The supervisors had the same way of considering the youth's self-image and sexuality in the day-to-day life of the foster care facility. However, the way to implement guidance can vary depending on the instructor's own focus, as there is no clear operating model or method. In the counsellors' opinion the distorted self-image of children and the lack of information create challenges in dealing with the topic. They had a common line to solve the challenges by talking with children. They also felt that the support of the work community was important and turned to an external expert if needed. The counsellors felt partial confidence in dealing with sexual education as a topic, but they also felt that training would increase confidence in it.

Keywords foster care, child protection, sexual education, self-image, self-esteem, client work

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	8
2	LASTENSUOJELU	10
	2.1 Sijaishuolto.....	10
	2.2 Työmenetelmät lastensuojelun sijaishuollossa	11
	2.3 Lastensuojelulaki.....	12
	2.4 Lapsenoikeuksien yleissopimus	13
	2.5 Rikoslaki	13
	2.6 Seksuaalioikeudet	14
3	SEKSUAALIKASVATUS	16
	3.1 Seksuaalikasvatuksen standardit	17
	3.2 Mistä tieto seksuaalikasvatuksesta	18
	3.3 Seksuaaliterveyden asiantuntijat.....	20
	3.4 Riskitekijät.....	20
	3.5 Kulttuurisensitiivinen seksuaalikasvatus	21
	3.6 Minäkuva.....	22
	3.7 Itsetunto.....	22
	3.8 Seksuaalikulttuuri ja seksuaaliasenteet.....	23
	3.9 Seksuaalinen identiteetti	24
	3.9.1 Seksuaalisuus	24
	3.9.2 Sukupuolten moninaisuus.....	24
	3.10 Suostumus, itsemääräämisoikeus	25
	3.11 Seksuaaliterveys.....	26
	3.11.1 Ehkäisy.....	26
	3.11.2 Kumita-kampanja	27
	3.12 Seksuaalisuuden kompassi	28
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	30

4.1	Tutkimuksen rajaus.....	30
4.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	31
4.3	Tutkimusote ja kohde	32
4.4	Tutkimuksen tavoite	33
4.5	Aineiston kerääminen	34
4.6	Ainestolähtöinen analyysi.....	34
4.7	Aiemmat tutkimukset	35
5	TUTKIMUSTULOKSET	37
5.1	Seksuaalikasvatuksen tärkeys sijaishuollossa.....	37
5.2	Minäkuvan ja seksuaalisuuden huomioiminen arjessa	38
5.3	Työkalut ja menetelmät.....	41
5.4	Haasteet seksuaalikasvatuksen toteutumiselle.....	44
5.5	Haasteiden ratkaiseminen	47
5.6	Varmuus käsitellä seksuaalikasvatusta	50
5.7	Varmuutta lisäävä tieto ja osaaminen	51
5.8	Nuorten kautta nousseet aiheet.....	53
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	57
7	POHDINTA.....	60
7.1	Mitä olisimme voineet tehdä toisin	62
7.2	Jatkotutkimusideat	62
	LÄHTEET	64
	LIITTEET	69
	LIITTEET	70

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1 Seksuaalioikeudet.....	14
Kuvio 2 Seksuaalikasvatuksen tärkeys osana lastensuojelun asiakastyötä (lkm) .	37
Kuvio 3 Asiat, joiden kautta ohjaajat huomioivat nuoren minäkuvaa ja seksuaalisuutta arjessa (ilmaisut)	38
Kuvio 4 Asiat, jotka ohjaajat nostivat työmenetelmiksi ja työkaluiksi (ilmaisut).	41
Kuvio 5 Seksuaalikasvatuksen toteutumiselle ilmenneet haasteet (ilmaisut).....	44
Kuvio 6 Ohjaajien tapa ratkaista kohdatut haasteet (ilmaisut)	48
Kuvio 7 Ohjaajien kokemus seksuaalikasvatuksen käsittelyn varmuudesta (lkm)	50
Kuvio 8 Ohjaajien nostamat asiat, jotka lisäisivät varmuutta käsitellä aihetta (ilmaisut)	51
Kuvio 9 Nuorten kautta nousseet aiheet, joita ohjaajat nostivat esiin (ilmaisut).	54

LIITELUETTELO

LIITE 1. Saatekirje

LIITE 2. Kyselylomake

1 JOHDANTO

Seksuaalisuus on osa jokaisen identiteettiä ja ihmisyyttä elämän kaikissa vaiheissa. Se käsittää ihmisen sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautumisen, mielihyvän, sukupuoliroolit ja sukupuolisuhteet sekä lisääntymisen. Ihminen voi ilmaista omaa seksuaalisuuttaan lukuisin eri keinoin kuten uskomuksilla, asenteilla, käyttäytymisellä, omilla ajatuksilla ja fantasioilla, halulla, suhteilla ja rooleilla. Ihminen ei kuitenkaan aina ilmennä tai koe näitä kaikkia ulottuvuuksia. Seksuaalisuus ei rajoitu tiettyyn ikäryhmään ja se voi suuresti vaihdella biologisten, psykologisten, sosiaalisten, eettisten, uskonnollisten, taloudellisten tai poliittisten elementtien mukaan. (WHO 2010).

Tämä opinnäytetyö on toteutettu osana Vaasan ammattikorkeakoulun sosionomiopintoja. Opinnäytetyön aihe valikoitui oman työkokemuksemme kautta työskennellessämme lastensuojelun sijaishuollon asiakastyössä. Työmme kautta teimme havaintoja seksuaalikasvatuksen toteutumiseen, tai toteutumatta jäämiseen liittyen, ja koska opinnäytetyö alkoi olla ajankohtaista opinnoissamme, heräsi mielenkiinto tutkia aihetta lisää. Lähdimme tiedustelemaan työn toteuttamismahdollisuutta sijaishuoltoa tarjoavan lastensuojeluyksikön johtajalta ja organisaation ylemmiltä tahoilta, ja saimme ideaan hyvän vastaanoton ja luvan tutkia aihetta. Sijaishuollon asiakastyössä työskennellessämme huomasimme, että seksuaalikasvatus ei pääsääntöisesti ollut kovin usein esillä oleva aihe. Työ sijaishuollossa on intensiivistä, nuoren arkeen ja elämän eri osa-alueisiin vahvasti kosketuksissa olevaa moniammatillista työtä, eikä seksuaalikasvatus välttämättä ole helppo keskusteluaihe niin ohjaajille kuin sijoitetuille nuorillekaan. Tahdoimme opinnäytetyösämme syventyä nimenomaan ohjaajien näkökulmaan; kokevatko he aiheen tärkeäksi, millaisiin haasteisiin on törmätty ja millaisiksi he kokevat omat valmiutensa lastensuojelun sijaishuollon asiantuntijoina toteuttaa seksuaalikasvatusta asiakastyössä. Päämäärä seksuaalikasvatuksessa on valmistaa lapsia ja nuoria tekemään tietoon pohjautuvia päätöksiä. Seksuaalikasvatus on tärkeä osa ihmisoikeuksia, ja tavoite on, että nuori sisäistää sen kaltaisen tietotaidon, arvot ja asenteet, jotka

tukevat häntä luomaan ja ylläpitämään jo olemassa olevia ihmissuhteita ja nauttimaan omasta seksuaalisuudesta. (MLL.)

Tahdoimme valita opinnäytetyöllemme aiheen, joka syventäisi omaa ammatillista osaamistamme, ja entisestäänkin kehittäisi valmiuksiamme käsitellä arkojakin asioita osana asiakastyötä. Toivomme seksuaalikasvatusta käsittelevän työn antavan ajattelun ja keskustelunaihetta sijaishuollossa työskenteleville aikuisille ja saavan heidät myös pohtimaan aihetta ja sen toteuttamiseen sopivia työkaluja entisestään. Aihe on tärkeä ja keskeinen osa teini-ikäisen nuoren kehitystä ja minäkuvan ja identiteetin muodostumista.

Keskivertolapsi saa seksuaalikasvatuksensa vanhemmiltaan tai kouluympäristössä. Sijoitettujen lasten taas on käytävä läpi loputtomasti uusia aikuisia saadakseen seksuaalikasvatusta. (Sex Education Within Foster Care). Kuten todettua, aihe ei aina ole helppo keskusteltava, mutta toivomme työmme tukevan yleisesti aikuisten rohkeutta ottaa seksuaalikasvatuksen teemat esiin asiakastyössä ja tukevan yhteisten menetelmien kehittämistä aiheen käsittelyssä. Tutkimus on toteutettu yksittäisen organisaation yksiköihin, eikä sen tuloksia voi yleistää koskemaan muiden sijaishuoltoa tarjoavien yksiköiden toimintamalleja tai periaatteita.

2 LASTENSUOJELU

Lastensuojelu on toimintaa, jonka tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (L 13.4.2007/417). Lastensuojelun toimintaa ohjaa lastensuojelulaki (STM). Lapsen hyvinvoinnista vastaa ensisijaisesti hänen biologiset vanhempansa tai muu huoltaja. Viranomaisilla on kuitenkin velvollisuus tarvittaessa tukea vanhempia lapsen kasvatustyössä, mikäli tilanne näin vaatii. (THL a.)

Voidaan todeta, että lastensuojelulla on kolme perustehtävää: lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinaisen lasten suojelutehtävä. Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu, jota toteutetaan silloin kun lapsi ja perhe ovat lastensuojelun asiakkaina. Asiakassuunnitelman laatiminen, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto ovat lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (em.)

2.1 Sijaishuolto

Tilanteessa, jossa lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta arvioidaan, ettei lapsi voi asua synnyin vanhempiensa kanssa, voidaan hänet sijoittaa sijaishuoltoon. Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (STM). Täten lastensuojelun sijaishuollon tehtävänä on luoda lapsille ja nuorille turvalliset olosuhteet. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee lapsen edunmukaisesti parhaan sijoitusmuodon ja valitsee yhdessä lapsen kanssa sijaishuoltopaikan. Päätöksen sijaishuoltoon sijoittamisesta tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija. Kiireellisissä tapauksissa asian valmistelu ja päätöksenteko on kunnan delegointiratkaisun mukaisen sosiaalityön viranhaltijan vastuulla. (THL b.)

Sijaishuolto paikka voidaan valita muun lähiomaisen, perhe kotien, lasten kotien, koulukotien tai muiden rinnastettavien lastensuojelulaitosten väliltä. Tässä työssä keskitymme tarkastelemaan lastensuojelun sijaishuolto tarjoavan lastensuojelulaitoksen toteutusmuotoon. Laitoshoidossa pyritään työskentelemään kiinteästi lapsen vanhempien kanssa ja mahdollistamaan tiivis yhteydenpito lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lastensuojelun sijaishuollon tehtävä on työskennellä yhteistyössä lapsen asioita koskien mm. koululaitoksen, sekä hoitokontaktien kanssa lapsen tavoitteisiin ja voimavaroihin tukien. Nuoren hoitokontakteja voivat esimerkiksi olla lääkäri, neuvola, psykiatriset palvelut, neuropsykiatrinen työryhmä tai avopuolen palveluntarjonta. Laitoksessa täytyy olla riittävät ja asianmukaiset tilat. Asuinyksikköjä voi olla yksi tai useampia. Yhdessä asuinyksikössä saa olla korkeintaan seitsemän lasta. Samassa rakennusryhmässä saa olla korkeintaan 24 lasta. Lapsella tulee olla mahdollisuus riittävään yksityisyyteen ja rauhalliseen yksinoloon. Lisäksi laitoksessa pitää olla tilaa myös yhdessäololle. Tavoitteena on tilava, viihtyisä, kodinomainen ja turvallinen tila. Lastensuojelulaitoksen tiloista, henkilökunnan mitoituksesta ja muusta ympäristö määrää Lastensuojelulaki. (em.)

2.2 Työmenetelmät lastensuojelun sijaishuollossa

Työ sijaishuollon yksikössä perustuu lapsen henkilökohtaisiin sijoituksen tavoitteisiin, jotka pohjaavat nuoren voimavaroihin ja lastensuojelun tarpeeseen. Tarpeet ja tavoitteet kirjataan yksilöllisesti lapsen henkilökohtaiseen asiakassuunnitelmaan (THL 2021.) Lapsen ja perheen voimavarat sekä lastensuojelun tarve arvioidaan ennen sijoitusta. Tärkeänä työmenetelmänä laitosmuotoisessa sijaishuollossa toimii omaohjaajatyöskentely. Jokaiselle nuorelle asetetaan omaohjaaja tai pari, jotka toimivat nuorisokodin arjessa nuoren elämän asiantuntijoina ja tukijoina. Omaohjaaja työskentelyssä nähdään tärkeänä lapsen ja omaohjaajan välille syntynyt luottamussuhde, sekä lapsen perheen ja verkoston kanssa tehtävä yhteistyö. Omaohjaajan tehtävänä on tukea lasta kotiutumista laitokseen, luoda ko-

konaiskuvaa lapsen sen hetkisestä ja aikaisemmasta elämästä ja kasvuympäristöstä, pitää yhteyttä viranomaisverkostoihin, rakentaa lapsen arkea laitoksessa. (THL c.)

Lastensuojelun sijaishuollon työ painottuu pitkälti ohjaajan oman persoonan kautta työskentelyyn ja keskusteluun. Voidaankin siis todeta ohjauksen laadun perustuvan vahvasti siihen, millainen suhde omaohjaajaparin ja nuoren välille syntyy. Arjessa työ painottuu vahvasti nuoren elämän osa-alueiden yhteensovittamiseen. Tarkastelussa ovat mm. koulunkäynti, sosiaaliset tilanteet ja perhesuhteiden ylläpitäminen, sekä mahdollisten hoitosuhteiden ylläpito. Arki on toisinaan hektistä ja arkisiin asioihin keskittyvää. Kuitenkin toisinaan seksuaalikasvatukseen liittyvät osa-alueet nostavat päätään ohjaustyössä kuten, seurustelusuhteet, ehkäisy ja seksuaalisen identiteetin ilmaisu.

2.3 Lastensuojelulaki

Lastensuojelun sijaishuollon työtä ohjaa lastensuojelulaki, ja sen vuoksi on tässä työssä oleellista ja tärkeää tuoda lakia tarkemmin esiin. Lastensuojelulaissa linjataan lasten oikeuksista, ja huoltajien sekä lasten kanssa muulla tavoin hoito- ja kasvatustyössä toimivien aikuisten velvollisuuksista ja vastuualueista. Lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, ja lastensuojelulain tehtävä on turvata tämä oikeus. Laissa määritellään, kenellä on vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen kasvuympäristön tulee olla tasapainoinen ja moninainen, ja lapsella on oikeus erityiseen suojeluun. Vastuu lapsen hyvinvoinnista on huoltajilla. Lastensuojelulaki määrittelee palveluista ja tukimuodoista, joita lapselle ja tämän kasvattajille sekä hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville muille henkilöille on tarjottavissa. Laki lasten suojelusta vetää raamit kaikkeen sijaishuollossa lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön. Laissa määritellään muun muassa lastensuojelun järjestämisestä, lapsen osallisuudesta, lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta, menettelysäännöksistä, sijoitusmuodoista ja avohuollon tukitoimista, sijaishuollosta ja sijaishuollon rajoitustoimenpiteistä, jälkihuollosta ja valvonnasta, asian käsittelystä hallintatuumioistuimessa, muutoksenhausta ja säännöksistä. (L 13.4.2007/417.)

Lastensuojelunlain (em.) 25. luku käsittelee ammattihenkilöstön ilmoitusvelvollisuutta. Tämä tarkoittaa, että jokaisella sosiaali- ja terveysalan ammattihenkilöllä on viipymätön velvollisuus ilmoittaa virkansa kautta kohtaamistaan tilanteista, joissa ilmenee huoli lapsesta, kuten lapsen kehitystä vaarantavista olosuhteista, hoidon ja huolenpidon tarpeesta tai muista uhkaavista tekijöistä. Ilmoitus tehdään kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle taholle, vaitiolovelvollisuuden estämättä.

2.4 Lapsenoikeuksien yleissopimus

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on maailman laajin lasten ihmisoikeuksia koskeva sopimus, joka on ollut mukana Suomen lainsäädännössä vuodesta 1991 asti. Sopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä. Lastenoikeuksien yleissopimus sisältää myös artikloja, jotka käsittelevät lapsen seksuaalisuutta, itsemääräämisoikeutta, turvallisuutta ja seksuaalioikeuksia (Lastensuojelun keskusliitto).

2.5 Rikoslaki

Rikoslaki asettaa seksuaalisen kanssakäymisen suojaikärajaksi 16 vuotta. Suojaikärajan tavoitteena on nimenomaan suojata lasta, kunnes hän on saavuttanut tietyn kypsyyden ja hän voi aidosti itsenäisesti päättää seksuaalikäyttäytymisestään. Suojaikärajan tehtävä ei ole rajoittaa kahden alle 16-vuotiaan seksuaalielämää, vaan suojella lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä vanhemman henkilön toimesta. Laki vaatii tapauskohtaista arviointia, eikä 17-vuotias välttämättä syyllisty lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, mikäli hän on sukupuoliyhteydessä 15-vuotiaan kanssa, mikäli nuoret osapuolet ovat kehitykseltään samankaltaisia. Nuori ei aina kykene välttämättä itse arvioimaan, aiheutuuko sukupuoliyhteyttä sisältävästä seurustelusta hänelle myöhemmin haittaa, joten laki on laadittu lapsen turvaksi. (Minilex.)

Eduskunta hyväksyi 27.6.2022 lain rikoslain muuttamisesta (L723/2022), jossa raiskauksen määritelmää uudistettiin. Uudessa lainsäädännössä raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkiksi lisättiin sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Eli ei ole sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti. Laissa päivitettiin myös alle 16 vuotiaisiin lapsiin kohdistuvien rikosten nimikkeitä ja määritelmiä. Uudet nimikkeet ovat lapsenraiskaus ja seksuaalinen kajoaminen lapseen, aiemmin vastaavia tapauksia on käsitelty nimikkeellä lapsen hyväksikäyttö. Laissa huomioidaan myös valta-aseman käyttö. Uudessa laissa koskettelemisen ohella seksuaaliseksi ahdisteluksi on rinnastettu myös viestittely, sanailu, kuvien lähettäminen, itsensä paljastamine, tai seksuaalinen teko, joka loukkaa toisen henkilön itsemääräämisoikeutta. Rangaistusasteikko on myös koventunut, lukuun ottamatta seksuaalinen ahdistelu. Uusi lainsäädäntö astuu voimaan 1.1.2023. (Eduskunta.)

2.6 Seksuaalioikeudet

Seksuaalioikeudet (kuviot 1) ovat ihmisoikeuksia ja näin keskeinen osa ihmisen itsemääräämisoikeutta.

Kuvio 1 Seksuaalioikeudet

Seksuaalioikeudet on määritelty useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Seksuaalioikeudet turvaavat yksilölle oikeuden toteuttaa ja ilmaista omaa seksuaalista suuntautumista muiden oikeuksia kunnioittaen. Riippumatta sukupuolesta,

etnisistä taustatekijöistä, seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuolen kokemuksesta tai terveydestä, kaikilla yksilöillä on seksuaalioikeudet. (Väestöliitto 2018.) Seksuaalioikeuksien perustana toimii malli siitä, miten jokaisella on oikeus päättää tietoisesti ja vastuullisesti omaan seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.

3 SEKSUAALIKASVATUS

Seksuaalikasvatus määritellään seksuaalisuuden kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalisten, vuorovaikutteisten ja fyysisten näkökohtien opettamiseksi (WHO 2010). Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelman 2014 – 2020 (Klementti & Raussi-Lehto 2010, 38-40) mukaan, seksuaalikasvatuksen osa-alueet jaetaan kahtia seksuaali- ja lisääntymisterveyden 1) valistukseen sekä 2) opetukseen, -ohjaukseen ja -neuvontaan. Valistus nähdään tärkeänä ja tehokkaana tiedonjaon tapana, joka tavoittaa isomman joukon ihmisiä esimerkiksi kampanjoiden kautta (mm. tietolehtiset ja julisteet). Valistus ei kuitenkaan ole dialogista, eli ei anna mahdollisuutta esimerkiksi yksilön jatkokysymyksille aiheesta. Opetusta, ohjausta ja neuvontaa perustuu aiheen käsittelyyn vuoropuhelun kautta, eli jatkokysymyksille ja näin aiheen syvemmälle tiedolle. Sitä antavat esimerkiksi varhaiskasvatus, koulut, sekä nuorisotoiminta.

Seksuaalikasvatus on tärkeä osa kasvatustyötä ja elämönhallintataitojen opettelua sekä niiden lisäämistä. Väestöliitto perustelee seksuaalikasvatuksen tärkeyttä seuraavasti: "Seksuaalikasvatus tukee jokaisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, oikeutta kokea oma seksuaalisuus hyvänä ja arvokkaana sekä tarjoaa mahdollisuuden pohtia sukupuoliä ja seksuaalisuuksia. Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus ja oikea tieto myös parantavat yksilön kykyä pitää itsestään huolta ja välttää riskitilanteisiin joutumista" (Väestöliitto 2022 a). Seksuaalikasvatuksen käsikirjassa (Oinonen & Susineva 2019, 8-9) todetaan, että jokaisella nuorella on yhtäläinen oikeus saada monipuolista ja turvallista seksuaalikasvatusta. Sen tarkoituksena on ohjata nuoria nautintoa tuottavaan, turvalliseen ja vastuulliseen seksuaalikäyttäytymiseen. Tämän pohjalta voidaan todeta, että seksuaalikasvatus on seksuaalirikoksia ennalta ehkäisevää toimintaa. Seksuaalikasvatukseen sisältyy myös vahvasti seksuaalioikeuksien ja kulttuuristen sekä sosiaalisten erojen käsittely. Seksuaalikasvatuksen ei tulisi myöskään perustua oletuksiin toisen ihmisen sukupuolesta tai seksuaalisuudesta (Klementti & Raussi-Lehto 2014, 46-48).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL 2022 a) linjaa seksuaalikasvatuksen olevan merkittävässä roolissa väkivaltarikosten ehkäisyssä. Väkivallan ehkäisyn keinoksi tunnistettu lapsille ja nuorille suunnatun turvataitokasvatuksen tehtävä on tukea kehitystä ja kasvua laaja-alaisesti, kehittää itseluottamusta ja itsensä arvostamista, vahvistaa tunne- ja vuorovaikutustaitoja, tukea ihmissuhteita ja kannustaa puhumaan vaikeista asioista, rohkaista kertomaan turvalliselle aikuiselle vaikeista asioista. Sen tehtävä on myös opettaa lapsia ja nuoria puolustamaan omia ja kunnioittamaan toisten rajoja sekä toimimaan esimerkiksi kiusaamisen, väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön tilanteissa. Turvataitokasvatus on laajalti käytössä muun muassa varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen näkökulmasta myös nuorille on olemassa oma oppaansa aiheeseen liittyen (Aaltonen 2012), joka on hyödyllinen työkalu puheeksi oton ja keskustelun tueksi, tai vain nuorten saatavilla. Opas on hyödyllinen ja tutkittuun tietoon perustuva tiedonlähde nuorten kanssa toimivalle aikuiselle. Julkaisu on Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen tuottama ja se löytyy maksuttomana verkosta.

3.1 Seksuaalikasvatuksen standardit

Seksuaalikasvatukselle on asetettu tietyt aikataulut lapsen ikätasoon perustuen, jotka toimivat tukena ammattilaisten ja huoltajien antamalle ohjaukselle. WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit on jaoteltu ikäluokittain ohjaamaan seksuaalikasvatusta huomioiden lasten ja nuorten osallistamisen, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden, toiminnan jatkuvuuden, tilannelähtöisyyden ja interaktiivisuuden sekä yhteistyön vanhempien ja yhteisöjen kanssa (WHO 2010).

Maailman terveysjärjestö WHO myös toteaa Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -julkaisussaan (em.) seksuaalikasvatuksen olevan osa lapsen kasvatusta, ja näin ollen se vaikuttaa lapsen persoonan kehittymiseen. Seksuaalikasvatus on perinteisesti ollut riskikeskeistä, kuten ei-toivottuihin raskauksiin ja sukupuoli-tauteihin keskittyvää. Julkaisussa painotetaan, että kielteisiin asioihin keskittyminen voi usein olla lapsista ja nuorista pelottavaa. Lapset ja nuoret tarvitsevat tietoa ja taitoa, ja edellä mainittuihin seikkoihin keskittyminen on usein heidän elämänsä

sen hetkisen tilanteen kannalta epäolennaisia. Kun lähestymistapa on kokonaisvaltainen ja seksuaalisuus nähdään ihmisen voimavarana, auttaa se lapsia ja nuoria sellaisten taitojen kehittämässä, jotka ohjaavat heitä päättämään itse omasta seksuaalisuudesta ja ihmissuhteista elämänsä eri kehitysvaiheissa. Tällaiset taidot ovat myös tärkeitä, että he voivat suojata itseään mahdollisilta riskeiltä. Seksuaalikasvatus on ennaltaehkäisevää, ja auttaa ehkäisemään haittavaikutuksia, mutta voi myös parantaa elämänlaatua, hyvinvointia ja terveyttä. Täten seksuaalikasvatus auttaa yleisesti parantamaan terveyttä.

3.2 Mistä tieto seksuaalikasvatuksesta

Puhutaan, että lapsi voi oppia seksuaalikasvatuksesta kahdelta taholta - epävirallisten ja virallisten lähteiden kautta. Epävirallisena lähteenä oppimiselle voivat olla esimerkiksi lapsen vanhemmat, huoltajat tai lähipiiri. Heidän antamansa tiedon osuus on sitä suurempi mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Virallisia lähteitä taas ovat mm. varhaiskasvatus ja koulu sekä neuvolat. Virallisten tahojen toimintaa ja tarkoituksenmukaisuutta valvotaan ja sen perustaksi on annettu raamit, joiden sisällä kasvatuksen tulee keskittyä. Virallinen seksuaalikasvatus seuraa aiemmin mainittuja WHO:n seksuaalikasvatuksen standardeja (WHO 2010). Virallisen seksuaalikasvatuksen tulee myös olla lapsen oikeuksia ja moninaisuutta kunnioittavaa. (Klementti & Raussi-Lehto 2014, 46-48).

Epävirallinen seksuaalikasvatus taas perustuu vahvasti vanhempien ja lähipiirin omiin valmiuksiin ja asenteisiin seksuaalikasvatuksen osa-alueista. Epävirallisen ja virallisen seksuaalikasvatuksen yhteistyö on erittäin tärkeä ja niiden tulisi toimia yhteistyössä. Parisuhteen kommunikaatiotaitojen ollessa pohja lapsen seksuaalikasvatukselle, odottavien vanhempien ja parisuhteiden tukeminen mm. kommunikaatiotaitoja opettamalla edistää myös lapsen kasvatusta. Vaikka kotoa saatua seksuaalikasvatusta kutsutaankin epäviralliseksi, ei pidä ajatella, että sen tärkeys olisi toissijaista koulusta saadun viralliseen opetukseen verraten (Oinonen & Susineva 2019, 8-9). Kotoa saatu kasvatus pohjaa monessa asiassa siihen millaiseksi

lapsi kasvaa ja miten hän maailmasta ajattelee. Myös seksuaalikasvatuksen näkökulmasta kotoa saatu kasvatus tukee nuoren seksuaalista kehitystä ja valmiuksia puhua asioista avoimesti. (Kihlström 2020, 33-35.)

Kun tarkastelussa on lastensuojelun sijaishuollon asiakkaana oleva lapsi tai nuori, on hänen elämässään vahvasti läsnä huoltajien lisäksi muita aikuisia. Tällöin epävirallisen seksuaalikasvatuksen vastuu jakautuu isommalle joukolle aikuisia. Lapsen suhde omiin vanhempiin ja kotoa asetetut paineet voivat vaikuttaa vahvasti siihen, miten ja missä määrin lapsi uskaltaa seksuaalisuudesta ja seksistä keskustella tai kysellä. Lastensuojelun sijoitusmuoto ja sijoituksen pituus vaikuttavat taas vahvasti merkityksellisen luottamussuhteen syntymiseen yksikön aikuisten kanssa. Myös aikuisten omat seksuaaliasenteet ja tapa puhua esim. omasta kehosta sekä valmius keskustella aiheesta vaikuttavat siihen, miten nuori oppii puhumaan asiasta ja miten suhtautuu omaan seksuaaliseen-identiteettiinsä. On tärkeä huomioida ja pohtia yksilöllisesti, miten vastuu jakautuu kodin ja sijaishuolto- paikan välillä epävirallisen seksuaalikasvatuksen toteutumisesta lapsen kohdalla.

Sivustolla senvuoksise.fi (Sen Vuoksi Se) Sexpon kautta kouluttautunut seksuaali-neuvoja Susan Partanen käsittelee blogissaan myös aikuisten tarvetta seksuaalikasvatukselle seuraavasti:

”Myös aikuiset tarvitsevat seksuaalikasvatusta ja työkaluja siihen, mitä ja miten kertoa lapsille ja nuorille seksuaalisuudesta ja seksistä. Sekä vanhemmat että muut lasten kanssa tekemisissä olevat aikuiset ovat usein vailla tietoa, taitoa, sanoja ja osaamista seksuaalikasvatuksesta. Lastenhoitopaikoista lähtien opettajiin ja muihin kasvatustyössä oleville aikuisille pitäisi antaa jo heidän ammattikoulutuksessaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksesta. Lisäksi erityisryhmät, vammaiset, sairastuneet ja vanhuksset tarvitsevat hekin tietoa ja taitoa seksuaalisuudesta ja seksuaalioikeuksiin. Liian usein aihe sivutetaan heppoisin perustein.”

Texasin yliopistossa tehdyn tutkimuksen pohjalta, jonka tarkoitus oli tutkia nimenomaisesti sijaishuollon asiakkaina olevien nuorten seksuaaliterveyttä, todettiin myös nuorten elämässä olevan laaja skaala aikuisia biologisista vanhemmista, sosiaalityöntekijöihin ja sijaishuollon sekä terveydenhuollon ammattihenkilöihin.

Vastauksista nousi kuitenkin monitulkintaisuutta siitä, kenen tehtävä oli keskustella seksuaaliterveyteen liittyvistä asioista. Tutkimuksessa todettiin kuitenkin, että sijaishuollon lapsen seksuaalikasvatuksen toteutuminen on yhteistehtävä kaikkien aikuisten välillä. Jokaisen aikuisen tulisi olla valmis antamaan tarkoitukseenmukaista seksuaalikasvatusta ja luoda tilaa keskustelulle. (Faulkner, Sevillano & Nulu 2019.)

3.3 Seksuaaliterveyden asiantuntijat

Ihmisen seksuaalisuuden osa-alueiden parissa työskentelevät Suomessa ainakin seksuaalineuvojat, seksuaalikasvattajat, seksuaaliterapeutit ja seksologit. Näillä ammattinimikkeillä toimivia asiantuntijoita voi toimia niin kunnallisen perusterveydenhuollon, kuten neuvolan yhteydessä, kuin yksityisellä tasolla. Suomen seksologinen seura (2022) kuvaa seksuaalikasvatuksen pääkohderyhmää sivuillaan seuraavasti, "Erityisiä seksuaalikasvatuksen kohderyhmiä ovat lapset ja nuoret. Lapsen seksuaalikasvatus on tunne- ja turvataitokasvatusta, jolloin autetaan lasta hahmottamaan mm. vuorovaikutustaitoja ja arvostamaan itseään. Nuoren seksuaalikasvatus on nuoren aikuistumisen tukemista, jotta hän ymmärtää omaa seksuaalikehitystään." Seksuaaliterveyteen liittyvissä asioissa nuori voi kääntyä myös kouluterveydenhoitajan, ehkäisyneuvolan tai perhesuunnitteluneuvolan, kuin lääkärinkin puoleen.

3.4 Riskitekijät

Murrosiän kynnyksellä lasten ja nuorten tiedonhalu seksuaalisuuteen, seksiin ja oman seksuaalisuuden ilmaisuun kasvaa. Lähes jokaisella nuorella on nykypäivänä jokin älylaite, jonka kautta hankkii uutta tietoa elämän eri osa-alueista tiedostaen ja tiedostamattaan – mukaan lukien seksuaalisuus ja seksi. Myös tämän virheellisen tai haitallisen tiedon jakaminen itse viiteryhmän kesken on hyvin todennäköistä ja näin syntyy olettamuksia asioista, jotka saattavat olla täysin vääristyneitä todellisuudesta. Voidaan todeta, että nuori etsii tiedon aiheesta joka tapauksessa

jostain tiedonlähteestä, mikäli ei saa kokonaisvaltaista tutkittuun tietoon perustuva seksuaalikasvatusta (Väestöliitto). Vääristyneet uskomukset ja mallit saattavat vaikuttaa erittäin haitallisesti nuorten kokeillessa omia sekä toistensa rajoja.

Esimerkiksi pornolle altistuminen liian nuorena voi olla hyvin haitallista, vielä kun lapsi tai nuori kehittää tietämystään siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Suomessa, kuten maailmallakin on käyty keskustelua digitaalisen mediakulttuurin liittyvistä mahdollisista riskeistä. Turun sanomien (2018) artikkelissa haastateltiin Väestöliiton lastenpsykiatria Raisa Cacciatorea, jonka mukaan lapsen altistuminen internetin sopimattomalle sisällölle on hyvin yleistä. Tärkeänä artikkelissa nähtiin rajoittamisen sijaan asiasta keskustelu lapsen kanssa ja esimerkin antaminen.

Kun tarkastelussa on lastensuojelun sijaishuollon asiakkaat, on otettava huomioon kohderyhmän haavoittuvainen asema ja riskitekijät. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn (Ikonen, Eriksson & Heino, 2020) tuloksissa selvisi, että luokka-asteesta huolimatta sijoitetuista nuorista 33–43 prosenttia oli kokenut seksuaalista häirintää. Kuten aiemmin mainittu sijoitettujen nuoret tiedonlähteet seksuaalikasvatukseen saattavat jakautuvat monen aikuisen kesken. Onkin hyvin tärkeää, että lapsi ja nuori saisi ikätasolleen sopivaa seksuaalikasvatusta, pystyisi puhumaan aiheesta avoimesti turvalliselle aikuiselle sekä aikuinen olisi valmis ohjeistamaan asioiden parissa pohdiskelevaa lasta tai nuorta.

3.5 Kulttuurisensitiivinen seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvattajan käsikirjan mukaan kulttuurisensitiivinen ja antirasistinen seksuaalikasvatus jaetaan kolmeen osaan, yksilön kohtaamiseen, tiedostamiseen ja tilan antamiseen. Keskiössä on kohdata yksilöt erilaisten kokemusten ja identiteettien mahdollisuuksilla, joista emme voi tietää mitään ennen yksilöön tutustumista. On tärkeä pitää omat ennakkoluulot ja asetelmat pois mielestä, sillä jokainen ihminen on yksilö siitä riippumatta, että kuuluu johonkin tiettyyn etniseen ryhmään. Tiedostamisella ja tunnustamisella tarkoitetaan kykyä tunnistaa minkälaisia merkityksiä eri kulttuurit, ihonväri ja etninen tausta saavat tässä ajassa, paikassa ja

historiassa. Tarkoitus on myös tunnistaa meille opetetun historian merkitys, sekä omat henkilökohtaiset kokemukset, jotka ajatteluun väistämättä vaikuttavat. Tärkeää on myös tunnistaa yhteiskuntaan sisäänrakennettujen asenteiden olemassaolon ja stereotyyppien vaikuttavan siihen, miten ihmisiä kohdataan. Tilan antamisella tarkoitetaan, että luodaan turvallinen tila nuorelle pohtia omaa identiteettiä, suhdettaan yhteiskuntaan ja yhteisöihin, joissa elää ja vaikuttaa. Tavoitteena on turvallinen tila, jossa voi kokeilla, pohtia ja vaihtaa mielipidettään. (Wekesa 2019, 35-36.)

3.6 Minäkuva

Minäkuva eli minäkäsitys vastaa kysymykseen “millainen minä olen”. Toisaalta se vastaa myös kysymykseen: mikä minusta voi tulla? Se on käsitys omasta itsestä ja suhteesta ympäröivään maailmaan. Nuori on vielä vieras itselleen ja minäkuva kehittyy ja muuttuu, kun nuori saa vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa palautetta omasta persoonastaan ja toiminnastaan (Santalahti 2018).

Nuorten rakentaessa itsetuntoaan ja minäkuvaansa, seksuaalikasvatuksen näkökulmasta on erittäin tärkeä opettaa suostumuksesta, ja siitä ettei kaikkeen tarvitse suostua esim. miellyttääkseen muita tai painostuksen alaisena ollessa. Samoin kuin mielipidettään asioista, myös omaa suostumustaan voi muuttaa siinä kohtaa, kun jokin ei tunnut enää oikealta.

3.7 Itsetunto

Itsetunto eli omanarvontunne kertoo siitä, millä tavoin yksilö arvostaa itseään. Se on oman itsensä hyväksymistä ja omiin mahdollisuuksiin uskomista. Yksilö tietää omat vahvuutensa, mutta kykenee samaan aikaan tunnistamaan myös omia heikkouksiaan. Yksilöllä, jolla on hyvä itsetunto, ei ole tarvetta alistaa muita ja hän sieittää myös riittävän hyvin pettymyksiä (em.)

Itsetunto ja minäkuva ovat tärkeitä osa-alueita terveen seksuaalisen kehityksen kannalta, sillä ne pohjaavat nuoren valmiuksia puhua ja ottaa tietoa vastaan. Itsensä tuntemus pohjaa myös sille, että osaa asettaa rajoja sille millaista kohtelua ottaa vastaan ja missä kohtaa uskaltaa sanoa ei jollekin epämiellyttävälle tai väärältä tuntuvalle asialle tai teolle.

3.8 Seksuaalikulttuuri ja seksuaaliasenteet

Ajatteluamme ja sen kautta valmiuksia käsitellä haasteellisia asioita ohjaa vahvasti se missä ympäristössä olemme kasvaneet. Seksuaalikasvatuksen kannalta tärkeää on tiedostaa seksuaalisuuteen ja seksiin sekä niistä keskusteluun liittyvien tabujen olemassaoloa. Seksuaalikulttuuri käsitteenä sisältää seksuaaliseen kanssakäymiseen liittyviä uskomuksia, tapoja ja arvoja, jotka ovat syntyneet aikojen kuluessa ihmisten välisen vuorovaikutuksen seurauksena. Voidaan todeta näiden asioiden siirtyvän sukupolvelta toiselle. (Kihlström 2020, 33-35).

FINSEX-tutkimushanke on seurannut suomalaisten seksuaalielämän muutoksia vuodesta 1971 lähtien viiden kyselytutkimuksen verran. Viimeisin kysely on tehty vuonna 2015. Tutkimuksen seurannassa ovat suomalaisten parisuhteet, seksuaalinen käyttäytyminen, seksuaaliongelmien ja oman tutkimuksemme aiheen kannalta tärkeä aihe seksuaaliasenteet. Väestöliiton kokoaman analyysin perusteella voidaan todeta yleisten seksuaaliasenteiden muuttuneen vuosikymmenien saatossa suopeampaan suuntaan, kun kysymys on nuorten välisistä seksuaalisista suhteista. Tutkimustuloksissa huomattiin kuitenkin, että merkittävää nuorten välisen seksin hyväksymisessä oli, minkä ikäisistä nuorista on kyse. Valtaosa vastaajista ei pitänyt 14–15-vuotiaiden välistä sukupuoliyhteyttä hyväksyttävänä. (Väestöliitto 2022 b). Vaikka sukupuoliyhteys kiellettäisiin tai tuomittaisiin asenteissa, ei se poista asiaa tapahtumasta. On tärkeä silti ohjata ja opettaa turvalliseen seksuaaliterveyteen ja luoda tilaa keskustelulle aiheesta.

3.9 Seksuaalinen identiteetti

Seksuaalinen identiteetti sisältää monia eri ulottuvuuksia, kuten tunnistetut seksuaaliset tarpeet, seksuaaliset arvot, seksuaalisen toiminnan mieltymykset ja ilmaisun tavat, seksuaalisen suuntautumisen ja kumppaniin liittyvät seksuaaliset mieltymykset. Toinen osa seksuaalista identiteettiä on sosiaalinen seksuaalinen identiteetti, jossa tärkeää on se, että ihminen kokee kuuluvansa ryhmään ja sen mukaiseen identiteettiin. Tämä on myös itsetunnon merkittävä osa. Seksuaalinen identiteetti vakiintuu vasta varhaisaikuisuudessa, mutta suurimmalla osalla on jonkinasteinen käsitys seksuaalisesta identiteetistään nuoruusikään mennessä (Santalahti 2018).

3.9.1 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus on olennainen osa ihmisen identiteettiä läpi koko elämänkaaren. Siihen kuuluvat seksuaalinen kehitys, biologinen sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen ja koettu sukupuoli-identiteetti sekä sen mukainen rooli. Monille keskeistä on myös lisääntymiseen liittyvät asenteet ja odotukset. Seksuaalisuutta voidaan kokea ja ilmaista monella eri tavalla asenteissa, arvoissa, uskomuksissa ja suhteessa itseen sekä toisiin. Seksuaalisuuteen ja sen ilmaisuun vaikuttavat yksilön biologiset, psykologiset, kulttuuriset, sosiaaliset, poliittiset, historialliset, uskonnolliset, taloudelliset ja henkiset tekijät. (THL 2020.)

3.9.2 Sukupuolten moninaisuus

Terveyskirjaston (Santalahti 2018) mukaan sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan ihmisen omaa kokemusta sukupuolestaan tai sitä että kokee olevansa sukupuoleton. Sukupuolen kokemus on yksilöllinen ja jokaisen itse määriteltävissä oleva asia. Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan erilaisten sukupuolen kokemusten ja ilmaisutapojen kirjoa. Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella, joten laki kattaa myös sukupuolen mo-

ninaisuuden. Laki velvoittaa lisäksi viranomaisia, työnantajia ja koulutuksen järjestäjiä ennaltaehkäisemään syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. (THL 2022 b.)

Voidaan todeta, että sukupuoli on moninainen ilmiö ja erilaisten sukupuolten kirjo on laaja. Myös yksilön oma sukupuoli voi olla moninainen itsessään. Siinä voi olla monenlaisia ulottuvuuksia, joillakin ihmisillä se voi myös vaihdella, kun taas toisilla ihmisillä se pysyy samana koko elämänkaaren läpi. Itsensä ja sukupuoli-identiteetinsä hahmottaminen voi olla hyvin pitkä prosessi. Osa sukupuoleltaan moninaista ihmisistä on jo varhain lapsuudessa tietoisia sukupuoli-identiteetistään, kun taas osa alkaa pohtia sukupuoli-identiteettiään vasta aikuisuudessa. Sukupuolivähemmistöihin liittyvä stigma ja sisäistetyt kielteiset käsitykset ja itsesyrjintä voivat lisätä pelkoa kohdata oma sukupuoli-identiteetti. Oman sukupuoli-identiteetin työstämisen esteenä voi olla esimerkiksi pelko läheisten reaktiosta tai syrjinnästä. Myös kuvaavien sanojen ja roolimallien puute voi hidastaa oman sukupuoli-identiteetin sanoittamista. Jokaisella on oikeus määritellä ja sanallistaa tai olla määrittelemättä sukupuolensa. On käytössä myös ns. yleistermi – transihminen. Termi kattaa ihmiset, joiden sukupuoli tai sukupuolen ilmaisu eroaa siitä sukupuolesta, johon hänet on syntymähetkellä määritelty. (Seta.)

Nuorten kehittäessä minäkuvaansa ja seksuaalista-identiteettiään, on asiakastyössä tärkeä huomioida, ettei voida olettaa kenenkään sukupuolta tästä hänen kanssaan keskustelematta. Onkin hyvin tärkeää opettaa ja normalisoida sukupuolten moninaisuus estääkseen transihmisten itsesyrjintää tai sukupuolidysforiaa.

3.10 Suostumus, itsemääräämisoikeus

Jokainen ihminen asettaa omat rajansa sille, mihin on suostuvainen. Seksuaalioikeuksiinkin pohjaten jokaiselle on oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi, eli asettaa itse rajan sille mitä on valmis tekemään ja kenen kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisella on oikeus sanoa ei tai päättää lopettaa toiminta, joka ei tunnu

oikealta. Kuten tekstissä on aiemmin todettu seksuaalioikeuksista, ovat ne keskeisiä ihmisoikeuksia ja tärkeä osa ihmisen itsemääräämisoikeutta. Jokaisella ihmisellä on oikeus päättää siitä, kuka hänen kehoonsa koskee sekä fyysiseen koskemattomuuteen. (Väestöliitto 2019)

Valtioneuvoston tiedotteessa (2018) rajataan seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittamaan jokaisen ihmisen oikeutta koskemattomuuteen, omiin rajoihin ja väkivallattomuuteen sukupuolesta ja seksuaalisuudesta riippumatta. Tiedotteessa eritellään nimenomaan nuoriin kohdistuviksi seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaaviksi toimiksi esimerkiksi epämukava koskettelu, viestittely, huutelu, epätasavertainen seurustelu ja seksuaalinen väkivalta. Nämä esimerkit pätevät mihin tahansa ikäluokkaan. Laissa rikoslain muuttamisesta (L723/2022) on otettu merkittävässä määrin huomioon suostumuksen puuttuminen keskeisenä tunnusmerkkinä raiskaukselle sekä tunnistettu mm. seksuaalinen viestittely, kuvien lähettäminen ja sanailu ahdisteluksi. Laki astuu voimaan vuonna 2023.

3.11 Seksuaaliterveys

Seksuaali- ja lisääntymisterveys on olennainen osa ihmisen terveyttä ja hyvinvointia ja siten merkittävä osa kansanterveyttä (Klementti & Raussi-Lehto 2014, 10). Hyvä seksuaaliterveys edellyttää positiivista ja kunnioittavaa asennetta seksuaalisuuteen ja sisältää halutessaan mahdollisuuden nautinnollisiin ja turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin vapaana pakottamisesta, riistosta ja väkivallasta. Jotta hyvä seksuaaliterveys voidaan saavuttaa ja ylläpitää, kaikkien ihmisten seksuaalioikeuksia tulee kunnioittaa ja suojata.

3.11.1 Ehkäisy

Ehkäisyllä tarkoitetaan usein raskauden ehkäisyn menetelmiä. Ehkäisymenetelmiä on olemassa paljon erilaisiin käyttötarkoituksiin (Ehkäisyneetti). Raskauden ehkäisyn tulisi olla saatavilla kaikille, jotka sen kokevat tarpeelliseksi. Joissain kunnissa osa ehkäisymenetelmistä ovat maksuttomia alle 25-vuotialle, mutta kuntien

välillä käytännöissä saattaa olla jonkin verran eroja. Toinen näkökulma ehkäisyyn on seksitautien ehkäisy. Kondomi on edelleen ainoa ehkäisymenetelmä, joka suo- jaa myös seksitaudeilta. (Terveyskirjasto 2022). Tietoa ja neuvontaa ehkäisystä ja seksuaaliterveydestä saa kunnan tarjoamista ehkäisypalveluista. Ehkäisypalvelu- jen tarkoitus on edistää yksilön ja parin terveyttä tarjoamalla tukea ja neuvoja ter- veyteen, ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. (THL 2022 c.)

3.11.2 Kumita-kampanja

Kumita-kampanja on Väestöliiton toteuttama seksuaalivalistuskampanja yläkoulu- laisille. Kampanjan rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö. Kumita-kampanja alkoi vuonna 2014, ja vuonna 2022 käynnistyi yhdeksäs Kumita-vuosi. Väestöliitto ku- vaa kampanjan madaltavan kynnystä liittyen kondomin käyttöön ja hankintaan. Kynnystä voivat nostaa esimerkiksi rahan puute, negatiivinen asenne kondomin käyttöön liittyen, vääränlainen tieto tai rohkeuden puute ostaa kondomeja. Kam- panja pyrkii normalisoimaan kondomin hankinnan ja käytön, ja tekemään näistä osan normaalia itsestä huolehtimista. Kampanjassa annetaan jokaiselle nuorelle oma kasvurauha, ja kunnioitetaan nuorten eritahtista kehittymistä. Usein nuoria kiinnostavat seksiin liittyvät aiheet jo paljon ennen kuin omat seksikokemukset ovat ajankohtaisia. Turvallisella tavalla tuotettu tieto asiantuntijoilta nuorille on tärkeää. Kohderyhmän parissa työskenteleville ammattilaisille on laadittu opas kampanjan kautta. Opas ammattilaisten työn tueksi käsittelee kondomin käyttöä ja erilaisissa seksitavoissa suojautumista. Oppaassa käydään läpi myös seksin ja seksuaalisuuden moninaisuutta, nautintoa ja suostumusta, erilaisia seksitauteja ja seksitautitestejä. Opas sisältää tietoa myös jälkiehkäisystä ja ohjeistusta, miten toimia, jos kondomi hajoaa. (Kumita a.)

Kampanjan kautta on tuotettu opas myös vanhemmille seksuaalikasvatuksen ja puheeksi oton tueksi. Väestöliiton tuottama opas kuvaa asiallisen seksuaalikasva- tuksen ja oikean tiedon parantavan nuorten kykyä pitää itsestään huolta ja välttä- mään riskinottoa esimerkiksi seksissä. Puhuminen seksistä, seksuaalisuudesta tai ehkäisystä ei altista riskikäyttäytymiselle eikä toimi kimmokkeena varhaisemmin

aloitettaviin seksikokemuksiin. Tietoa ehkäisystä on tärkeää saada jo hyvissä ajoin, ennen kuin ensimmäinen seksikerta on ajankohtainen. Oppaan mukaan puolet suomalaisnuorista on 17 vuoden ikään mennessä kokenut ensimmäisen seksikertansa. Seksuaalikasvatuksessa lähtökohtana on tarjota nuorelle sellaisia tietoja ja taitoja, jotka auttavat nuorta ymmärtämään omaa seksuaalisuuttaan ja nauttimaan siitä. Hyvän seksuaalikasvatuksen turvin nuori voi luoda turvallisia ja tyydyttäviä suhteita ja oppia ottamaan vastuuta niin omasta kuin muidenkin seksuaaliterveydestä ja hyvinvoinnista. Vanhempien rooli asenteiden välittäjänä ja esimerkiksi näyttäjänä on merkittävä. Aikuisia voi toisinaan hävettää puhua seksistä nuorille, mikä on täysin ymmärrettävää. Kuitenkin vastuullisten kasvattajien tehtävä on uskaltaa puhua seksuaalisuudesta ja seksistä nuorille, vaikka se voikin tuntua kiusalliselta. Opas sisältää työkaluja vanhemmille, miten ottaa seksi ja seksuaalisuus puheeksi ja tuottaa tietoa turvallisista tietolähteistä nuorille. On jokaisen nuoren seksuaalioikeus saada seksuaali- ja ehkäisykasvatusta. (Kumita b.)

3.12 Seksuaalisuuden kompassi

Seksuaalikasvatuksen ja sijaishuollon suhdetta tutkiessa selviää, ettei selkeitä menetelmiä toteutukseen ole kovin paljon olemassa. Tärkeänä ratkaisuna haasteisiin ja traumojen käsittelyyn esitetään usein ulkopuolisia asiantuntijoita kuten seksuaalineuvojien ja -terapeuttien käyttämistä hoitokontaktina. Lähestymistapa pohjaa vahvasti aiheen käsittelyyn nuoren näkökulmasta ja kuntouttavana työkaluna. Lastensuojelun sijaishuollon ohjaajien näkökulmasta aiheen käsittelyyn on olemassa lähinnä oppaita esimerkiksi Turvataitoihin ja tunnekasvatukseen liittyen (Aaltonen 2012). Seksuaalineuvojaa ja -terapeuttia voidaan käyttää apuna myös työn ohjauksessa ja työn ohjauksessa.

Seksuaalisuuden Kompassa -menetelmä (Seksuaalisuuden Kompassi) on Kriisi- ja arviointipalvelu Kompassi Oy:n kehittämä, ensimmäinen Suomessa nimenomaan lastensuojelun asiakkaina oleville nuorille tarkoitettu laaja-alainen seksuaalikasvatuksen työmenetelmä. Menetelmä on tarkoitettu räätälöidysti lastensuojelun si-

jaishuollon asiakkaille toteutetuksi työkaluksi seksuaalikasvatukseen. Menetelmää voidaan käyttää kahden työmuodon kautta pienryhmä- tai yksilötyöskentelyinä. Menetelmän runkona toimii seksuaalikasvatuksen teemat kuten seksuaalioikeudet, arvot, normit, kulttuuri, seksuaalisuus, seksuaaliterveys, ihmissuhteet, ihmiskeho ja ihmisen kehitys, hedelmällisyys ja lisääntyminen sekä tunteet.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä tutkimus toteutettiin sähköisen kyselylomakkeen avulla. Haastateltavat olivat Vaasassa toimivan nuorisokodin ohjaajia, eli lastensuojelun sijaishuollon asiantuntijoita. Analysoimme aineiston sisällönanalyysillä teemoittelua apuna käytäen.

4.1 Tutkimuksen rajaus

Lähtökohtana tutkimukselle olivat havainnot lastensuojelun sijaishuollon työn keskittymisestä hyvin läheisesti arkisten asioiden ja aikataulujen sujumuuden ympärille. Koska työ perustuu vahvasti työntekijän omaan persoonaan, voidaan olettaa omaohjaajatyöskentelyn ja saadun ohjauksen laadun vaihtelevan, riippuen siitä mikä ohjaajan oma näkemys on tarkasteltavaa asiaa kohden. Ohjauksen laatuun vaikuttaa myös vahvasti millainen luottamussuhde ohjaajan ja nuoren välillä syntyy. Myös nuoren sijoituksen pituus, sijoitusmuoto, sekä sijoituksen tavoitteet vaikuttavat tähän vahvasti. Sijaishuoltoa tarjoavan yksikön arjessa on huomattu kohtia, joissa seksuaalikasvatus nousee esille, mutta sen toteuttamiseksi ei ole selkeää mallia. Tämän vuoksi seksuaalikasvatuksen laatu vaihtelee vahvasti myös sen perusteella millaiset ohjaajan omat vahvuudet ja valmiudet ovat sitä toteuttava. Tunnistettuja seksuaalikasvatuksen osa-alueita nuorisokodin arjessa ovat lääkkeellisen ehkäisyn hoito, seurustelusuhdet ja niistä keskustelu, seksuaalisuuden ilmaisun motiivit kuten vastikkeellinen seksi, sekä hyväksikäyttötapausten parissa työskentely.

Lastensuojelun sijaishuollosta sekä seksuaalikasvatuksesta löytyvä materiaali ja tietoperusta ovat laajoja kokonaisuuksia, jotka sisältävät monia eri näkökulmia. Tämä korostui tutkimuksen teoreettista viitekehystä ja aihetta rajatessa. Näiden isojen kokonaisuuksien eli tutkittavien aiheiden patista haluttiin löytää tutkimusta tukevaa tietoperustaa tutkimuskysymysten ympärille. Seksuaalikasvatuksen näkökulmasta käsitteitä, toimintaohjelmia, sekä ohjeistuksia löytyi niin laajasti, ettei

kaikkea voinut sisällyttää. Teoreettiseen viitekehykseen pyrittiin seksuaalikasvatuksen määritelmän lisäksi rajata keskeisin sisältö tutkimuskohteen ja –organisaation, asiakaskunnan ja ajankohtaisuuden kannalta tärkeimpiin nostoihin.

4.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen teettäminen edellytti tutkimusluvan hakemista tutkimusorganisaatiolta. Prosessi aloitettiin luvan hakemisella tilanteessa, jossa organisaation rakenne muuttui merkittävästi. Rakenteellinen muutos hankaloitti ja pitkitti luvan saamista. Tutkimusluvan saatua saatekirje lähetettiin organisaation yhteishenkilölle, eli nuorisokodin johtajalle sähköisesti ja hän jakoi sen ohjaajille. Saatekirjeeseen sisällytettiin linkki vastauslomakkeeseen, jota kautta ohjaajat pääsivät näkemään kysymykset ja vastaamaan niihin. Tutkimus toteutettiin sähköisenä kyselylomakkeena, käyttäen apuna siihen soveltuvaa alustaa, Vaasan ammattikorkeakoululla käytössä olevaa e-lomaketta. Saatekirje ja tutkimuskyselyn kysymykset on sisällytetty opinnäytetyöhön ja ne esitellään työn lopussa (kts. liite 1 ja 2).

Tutkimuksen eettisyys on tärkeä osa koko tutkimusprosessia. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto laatimassa ammattikorkeakoulujen opinnäytetyön eettiset suositukset -julkaisussa (Arene 2021) listataan eettisyydestä seuraavat asiat; esteellisyys, riittävä perehtyneisyys aiheeseen, hyvä tieteellinen käytäntö, eettinen ennakoarviointi, henkilötietojen käsittely, tutkimuslupa, sopimukset, tekijänoikeudet, aineistonhallintasuunnitelma, plagiointi ja opinnäytetyön julkisuus. Tutkimuksen kohdistuessa ihmisiin sen toteuttaminen edellyttää tutkijoilta eettisten periaatteiden miettimistä suhteessa tutkittuun aiheeseen. Eli onko oikein tutkia kyseistä aihetta? Ovatko tutkijat vastuussa siitä, mihin hänen tuotostaan ja siitä saatua tietoa käytetään ja miten se huomioidaan tutkimusta tehdessä? Millaisia keinoja tutkija käyttää?

Tutkimus on aiheensa puolesta arkaluontoinen tarkastelussa ollen alaikäisten lasten minäkuva ja seksuaalisuuden tunnistaminen sijaishuollon arjessa. Tutkimus

päätettiin toteuttaa ohjaajien näkökulmasta ja vahvasti subjektiivisen kokemuksen kautta. Tutkimusorganisaation nimi päätettiin myös jättää työstä pois tästä syystä, sekä todettiin ettei tieto ole tutkimuksen tuloksen kannalta merkityksellinen, sillä organisaatio ja tutkimukseen osallistuneet ohjaajat päättävät itse haluavatko saatua tulosta hyödyntää. Tutkimuskyselylomake päätettiin jättää pelkistetyksi henkilötietojen puolesta, eli ei siis kerätty mitään henkilökohtaisia tietoja, vaikka mielenkiintoista olisi ollut vertailla esim. iän ja koulutuksen vaikutusta aiheeseen. Henkilötiedot päätettiin jättää pois, sillä niiden perusteella olisi voitu yksilöidä vastaajan identiteetti. Käytetty aineiston keräysmenetelmä, eli kyselylomake, mahdollisti myös vastaajien identiteetin salassa säilymisen. Tutkimusta tehdessä huomioitiin myös, että sen tuloksia saatetaan tarkastella organisaation sisällä ja se on myös toivottua, sillä aihe on ajankohtainen ja muutoksessa oleva ilmiö. Tutkimuksella pyrittiin herättämään keskustelua ja lisäämään aiheen tietoisuutta.

4.3 Tutkimusote ja kohde

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena (Koppa 2021 a). Kvalitatiivinen tutkimus valikoitui tutkimusmenetelmäksi, sillä menetelmä pyrkii ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Menetelmän tarkastelussa on usein ihminen ja ihmismaailma ja se on omiaan kuvaamaan ihmisten kokemuksia ja käsityksiä tutkittavasta aiheesta (Varto 2005, 28). Tämä tukee parhaiten valittua tutkimuskohdetta, sillä aihetta tarkastellaan vahvasti yksilöiden kokemuspohjalta. Aihe käsittelee myös sen ajankohtaisuuden kautta muutoksessa olevaa ilmiötä. Tutkimuksessa haluttiin kuulla työntekijöiden subjektiivisia kokemuksia seksuaalikasvatuksen toteutuksesta sijaishuollon yksikössä avointen kysymysten kautta.

4.4 Tutkimuksen tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää millä tavoin seksuaalikasvatus toteutuu lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevien ohjaajien näkökulmasta. Tutkimuksessa haluttiin saada selville, millaisena ohjaajat kokevat omat valmiutensa toteuttaa seksuaalikasvatusta osana ohjaustyötä nuorisokodin arjessa, sekä tutkia millaisia kokemuksia heillä on seksuaalikasvatuksesta asiakastyössä. Tutkittiin myös miten tärkeänä ohjaajat kokevat seksuaalikasvatuksen osana työtään.

Tutkimuksen tavoitteena oli lisäksi tuottaa tietoa seksuaalikasvatusta toteutustavoista lastensuojelun sijaishuoltoa tarjoavissa yksiköissä. Tarkoitus oli myös tutkimuksen kautta lisätä tietoisuutta seksuaalikasvatuksen merkittävydestä, niin kansanterveyden kuin yksilön terveellisen kehityksen kannalta. Tutkimuksen ja tutkimusmateriaalin analyysin pohjalta pyrittiin tuottamaan tietoa organisaation sen työntekijöiden kokemuksista ja valmiuksista toteuttaa seksuaalikasvatusta sijoitettujen nuorten ohjaajina. Vaikka tutkimus tuotettaisiin anonymisti, toive oli, että työstä on hyötyä organisaatiolle sen toimiessa nuorten sijaishuoltoyksikkönä ja isona vaikuttavana osana nuorten seksuaalikasvatuksen yhtenä toteuttajana. Tutkijoille opinnäytetyö kehitti taitoja ottaa herkimmätkin aiheet puheeksi sosiaalialan asiakastyössä tulevana ammattilaisina.

Tutkimuksen päätutkimuskysymys:

1. Miten seksuaalikasvatuksen näkökulma näkyy lastensuojelun sijaishuollon arjessa.

Tutkimuksen alatutkimuskysymykset:

1. Millaisia valmiuksia ohjaajilla on toteuttaa seksuaalikasvatusta lastensuojelun sijaishuollon arjessa?
2. Millaisia kokemuksia ohjaajilla on seksuaalikasvatuksen toteutumisesta?
3. Kuinka merkityksellisenä ohjaajat kokevat seksuaalikasvatuksen osana työtään?

4.5 Aineiston kerääminen

Tutkimuskysely toteutettiin sähköisesti, käyttäen apuna siihen soveltuvaa Vaasan ammattikorkeakoulun lomake- ja asiointijärjestelmä E-lomaketta. Saatekirje ja linkki kyselylomakkeeseen lähetettiin vastaajille kesäkuussa 2022. Vastausaika lomakkeeseen oli avoinna kaksi viikkoa ja tavoitteena oli saada vähintään kymmenen vastausta.

Koska tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, tarkoitus oli käyttää avoimia kysymyksiä niin, että vastaaja sai kerrottua omaa näkemystään ja kokemustaan tutkittavasta aiheesta mahdollisimman laajasti. Tutkimuskyselyyn sisällytettiin myös kvantitatiivisen tutkimuksen osioita, eli tilastoja hakevia kysymyksiä, sillä haluttiin yksinkertaistaa kahta kysymystä tulosten vertailun kannalta helpommaksi. Numeraalisen tuloksen saaminen todettiin parhaaksi mahdolliseksi tavaksi (Koppa 2015). Määrällistä tietoa hakevat kysymykset toteutettiin mittaamalla ohjaajien asenteita Likert-järjestysasteikkoa apuna käyttäen (Tietoarkisto). Tällöin kysymykseltä haettiin täsmällistä vastausta. Pääsääntöisesti tutkimuskysymyksillä haettiin kuitenkin kertomuksellisia vastauksia tutkittavasta aihealueesta. Monimenetelmäisyys voidaan nähdä tuovan tuloksiin monipuolisuutta ja kattavuutta. Tästä syystä tässä tutkimuksessa haluttiin hyödyntää sekä laadullisen että määrällisen tutkimusmenetelmien piirteitä. (Koppa 2021 b.)

4.6 Aineistolähtöinen analyysi

Aineiston analysoinnissa käytettiin kvalitatiivisen eli laadullisen analyysin menetelmää, jonka tavoitteena on jäsentää tutkimuskohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Sisällönanalyysin on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. (Koppa 2021 c.) Aineiston analysoinnissa käytettiin apuna teemoittelua, joka luetaan laadullisen analyysin perusmenetelmäksi. Teemoittelun avulla pyrittiin hahmottelemaan avointen kysymysten vastauksista keskeisiä ja toistuvia aihepiirejä eli teemoja. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95.) Analyysimenetelmänä teemoittelu etenee teemojen

muodostamisesta ja ryhmittelystä niiden yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Olennaista menetelmässä ei ole tilastollinen analysointi, vaan aineistollinen yhtäläisyyksien löytäminen kyselyn vastauksista (Koppa 2016). Kyseinen analyysimenetelmä tukee tutkimukselta haettua tulosta, eli yhtäläisyyksien hakua teksteistä eikä niinkään tilastollista tulosta. Kunkin kysymyksen vastausten analyysi eteni kysymyiskohtaisesti niin, että teksteistä nostettiin esiin aineistossa toistuneet yhtäläisyydet eli teemat, jotka myöhemmin nimettiin ilmauksiksi. Tällöin tutkimuksessa ei voitu ennakoida tulevia ilmaisuja ja myös tämän takia teemoittelu sopi tutkimuksen analyysimenetelmäksi parhaiten. Osassa vastauksista keskeisiä teemoja syntyi vähemmän, sillä yhtäläisyyksiä löytyi helposti, kun taas osassa vastauksista teemoja syntyi useampia ja näin myös teemojakin. Saatuja tuloksia peilattiin teoreettiseen viitekehykseen.

4.7 Aiemmat tutkimukset

Seksuaalikasvatuksen toteutumista on tutkittu viime vuosina useiden opinnäytetöiden kautta. Tämä vahvistaa tutkittavan aiheen ajankohtaisuutta ja tärkeyttä. Tutkimusten aiheet käsittelevät seksuaalikasvatuksen toteutumista ja valmiuksia lastensuojelun sijaishuollon kentällä niin asiakkaiden, kuin ammattilaistenkin näkökulmista. Kaikissa tutkimuksissa todettiin aiheen tutkittavuuden olevan tärkeää ja tuotiin ilmi selkeän ja tarkoituksenmukaisen seksuaalikasvatuksen tarpeellisuutta lastensuojelun sijaishuollossa.

Turun ammattikorkeakoulun kautta toteutettu opinnäytetyö "Mua pohdituttaa" : nuorten ajatuksia seksuaalisuudesta sijaishuollon yksikössä (2016) Marika Ketamo ja Taina Väinölä keskittyivät aiheen tutkimiseen sijoitettujen nuorten näkökulmasta, ja siitä mitä nuoret halusivat aiheesta tietää. Tutkimus osoitti, että nuoret kaipasivat lisää tietoa seksuaalisuuteensa liittyvästä aiheista kuten parisuhteesta, ystävydestä, seurustelusta, itsensä rajaamisen taidoista ja ulkonäköön liittyvistä asioista. Nuorten huomattiin omaavan virheellistä tai puutteellista tietoa ehkäisystä, raskaaksi tulosta, nuorten seksuaalioikeuksista ja seksuaalisuuden monimuotoisuudesta. Myös omaohjaajien merkitys nousi esiin.

Opinnäytetyö "Ihan sama kun koko seksuaalisuutta ei olis ollu olemassakaan": nuorten aikuisten kokemuksia saamastaan seksuaalikasvatuksesta sijaishuollossa asumisen aikana (2020) selvitti sijaishuolto taustaisten aikuisten kokemuksia saadusta seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksessa selvisi, että seksuaalikasvatus oli ollut vähäistä tai olematonta. Aiheina oli ollut ensisijaisesti ehkäisy ja seksuaalisen elämän aloittaminen. Huomattiin ettei nuorille ollut opetettu seksuaalioikeuksista tai turvataidoista. Tuloksissa selvisi myös, että sijaishuollon ammattilaisilla oli vailinaiset valmiudet toteuttaa seksuaalikasvatusta. Tutkimuksen ovat tehneet Tinja Jämsé ja Lili-maria Nurminen ja se on toteutettu osana Tampereen ammattikorkeakoulun sosionomikoulutusta.

Mirka Raudan ja Emmi Kilpisen (2020) "Se mitä ite arvostaa, niin sitä myös suojelee": Seksuaalikasvatus lastensuojeluyksikössä nuorten ja ohjaajien näkökulmista -opinnäytetyö osana Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosionomikoulutusta, selvitti nuorten ja ohjaajien kokemuksia seksuaalikasvatuksesta. Tuloksina selvisi, että nuoret kaipasivat lisätieto seksistä ja ehkäisystä. Omaohjaajien tärkeys nousi esille myös tässä työssä. Seksuaalikasvatuksen huomattiin olevan osa ohjaajien työtä, mutta keinoja puheeksiottoon kaivattiin lisää. Traumataustat nähtiin haasteena seksuaalikasvatuksen toteutumiselle.

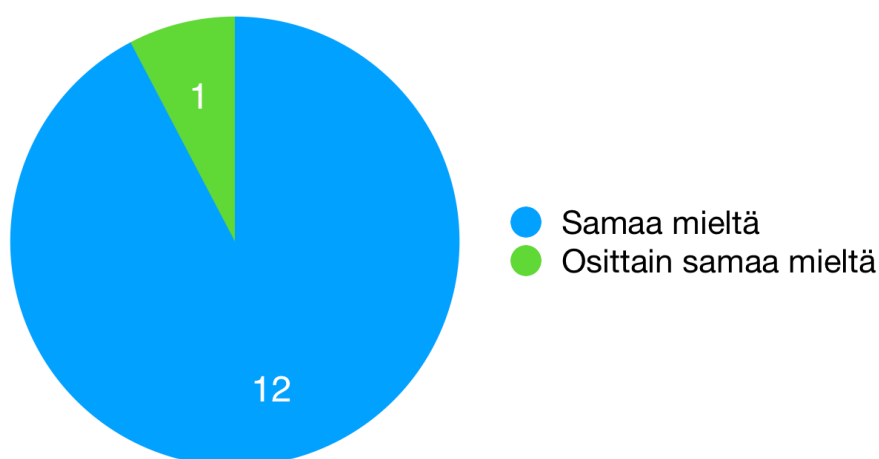
Janika Heinäsuon (2021) "Uskalla puhua!" : seksuaalikasvatuksen toimintamalli lastensuojelun sijaishuoltoon -opinnäytetyö toteutti seksuaalikasvatuksen toimintamallin osaksi lastensuojelun sijaishuollon työhön. Kehittämistyön kartoituksessa pääosa ohjaajista koki, ettei säännönmukaista seksuaalikasvatusta anneta ja he kokivat sen myös tarpeelliseksi. Nuoret taas kokivat, etteivät tarvitse asiasta enempää tietoa, mutta tieto koettiin kuitenkin tärkeäksi. Opinnäytetyö on tehty osana Turun ammattikorkeakoulun Sosionomi (YAMK) -koulutusta.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuskyselyyn saatiin 14 vastausta, joista kahden vastaajan vastaukset olivat identtiset ja niiden oletettiin olevan samalta ohjaajalta. Tästä syystä vain toinen otettiin tutkimusanalyysissä huomioon. Lopulta vastauksia oli siis 13 kappaletta. Kyselylomake (liite 2) sisälsi kahdeksan kysymystä, joista kuusi oli avoimia ja kaksi monivalintakysymystä. Vastauksilla haettiin vastaajan subjektiivista kokemusta kysytystä asiasta.

5.1 Seksuaalikasvatuksen tärkeys sijaishuollossa

Kyselylomakkeen alussa ohjaajilta kysyttiin mielipidettä, onko seksuaalikasvatus tärkeä osa sijaishuollon työtä. Kysymykseen vastasi 13 ohjaajaa (kuvio 2).

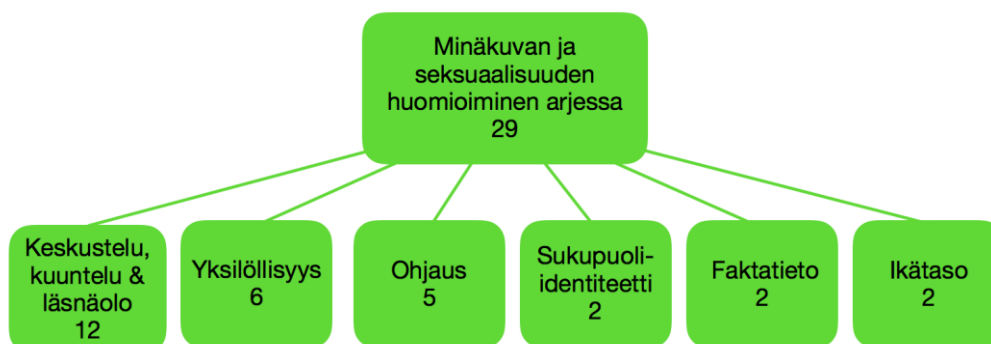

Kuvio 2 Seksuaalikasvatuksen tärkeys osana lastensuojelun asiakastyötä (lkm)

Tulosten perusteella voidaan todeta, että kyselyyn vastanneet ohjaajat pitävät seksuaalikasvatusta tärkeänä osana työtään. Seksuaalikasvatus on olennainen osa jokaisen elämää ja voidaan todeta, jokaisen nuoren kanssa toimivan aikuisen olevan seksuaalikasvattaja (kts. luku 3.2).

5.2 Minäkuvan ja seksuaalisuuden huomioiminen arjessa

Seuraavaksi kysyttiin, miten ohjaajat huomioivat nuoren seksuaalisuuden ja minäkuvan sijaishuollon arjessa. Kysymykseen vastasivat kaikki 13 vastaajaa. Kuviossa 3 esitellään 29 erilaista ilmaisua, jotka vastauksissa esiintyi.

Kuvio 3 Asiakkaat, joiden kautta ohjaajat huomioivat nuoren minäkuvaa ja seksuaalisuutta arjessa (ilmaisut)

Keskustelu, kuuntelu ja läsnäolo. Suurin osa vastaajien keinoista huomioida nuoren minäkuva ja seksuaalisuus liittyi keskusteluun, kuunteluun tai läsnäoloon.

"Kuuntelemalla, läsnäolemalla sekä keskustelemalla asiasta kunnioittaen."

"Olemalla läsnä, kuuntelen ja keskustelen. -"

"Omaohjaajana kun tekee alkuhaastattelua, tulee aiheesta juteltua nuoren kanssa. Tyttöjen on varmasti helpompi puhua naisohjaajille. On oltava hereillä ja aistittava tilanne, jos nuorella on tarve puhua seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista."

"Nuorten kanssa on kuitenkin tarpeen puhua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, sillä todellinen tietotaito on monesti vääristynyt."

Yksilöllisyys. Merkittävässä määrin ilmaisuihin tärkeänä pidettiin nuoren yksilöllisyyden huomioimista.

”Jokaista nuorta kohdellaan kaikissa tilanteissa yksilönä ja yksilölliset tarpeet huomioiden”

”Kohtaamalla nuori yksilönä ja kertomalla, että hän on arvokas, tärkeä ja hyvä juuri sellaisena kuin on.”

”Hyväksymällä nuori juuri sellaisena kuin hän on”

”Pyrin huomioimaan ja mahdollistamaan nuoren yksilöllisyyden ja itsemääräämisoikeuden sijaishuollon yksikön arjessa. Nuorta kunnioittava kohtaaminen, läsnäolo, nuoren yksityisyyden huomioiminen...”

Ohjaus. Ohjaksen näkökulma tuotiin myös esiin ilmaisuissa. Ilmaisuissa nostettiin ohjaaminen sellaisenaan keinona, mutta annettiin myös esimerkkejä, millaisissa tilanteissa nuoria ohjataan.

”- Tarpeen tullen pyrin ohjaamaan ja auttamaan nuorta, mikäli hän neuvoo tarvitsee. -”

”Seuraan, kuuntelen ja ohjaan. Jos epäkohtia havaitsen, otan asian puheeksi nuoren kanssa -”

Sukupuoli-identiteetti. Ilmaisuissa nousi esille nuorten sukupuoli-identiteetin huomioiminen ja kunnioittaminen.

”Omassa toiminnassani pyrin huomioimaan lapsen esittämät toiveet liittyen esimerkiksi sukupuoli identiteettiin tai minäkuvaan ja kunnioittamaan niitä. Toki itse ohjaajana en myöskään voi olettaa nuoresta mitään. Menään nuoren säännöillä.”

”Kunnioittamalla nuoren omaa kokemusta sukupuolestaan.”

Faktatieto. Joissakin ilmaisuissa mainittiin myös oikean tiedon tärkeys. Eräs ilmaisu painotti tärkeyttä nuorille tuotettavan tiedon faktoista. Lueteltiin myös syitä, miksi oikea tieto on tärkeää.

”Tärkeää on kertoa faktaa, mutta kuitenkin nuorta kunnioittaen.”

”Seksuaalikasvatus on vaikea ja herkkä asia. Sitä on lähestyttävä varoen. Ns. laitosnuoret ovat erittäin suuressa vaarassa joutua seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi, sillä heillä ei ole hajuakaan mikä on seksuaalista hyväksikäyttöä ja mikä oikeaa välittämistä. Lisäksi päihteet vain lisäävät riskiä joutua hyväksikäytetyiksi.”

Ikätaso. Ilmaisuihin nousi esiin myös ikätason huomioiminen. Eräässä ilmaisussa huomioitiin myös erityispiirteet.

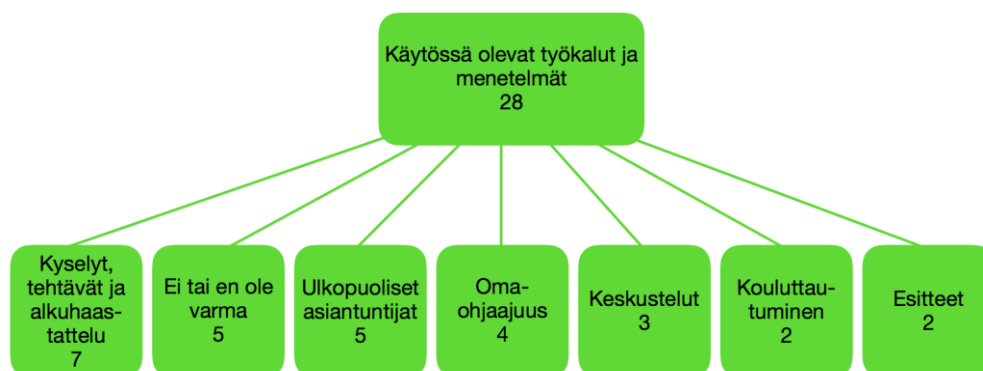
”Millä tasolla seksuaalisuus on ikäänsä nähden suhteessa varsinainen ikä nuorella ja nuoren minäkuvan tuntemus.”

”- Pyrin vahvistamaan ja tukemaan ns. tervettä minäkuvaa (itsensä ja muiden hyväksyminen, erilaisuuden sietäminen, suvaitsevaisuus). Otan huomioon nuoren ikätason ja erityispiirteet.”

Tulosten tarkastelu osoittaa, että niissä toistui eniten kuuntelun, keskustelun ja läsnäolon tärkeys. Seksuaalikasvatuksen opetus, ohjaus ja neuvonta perustuvat aiheen käsittelyyn vuoropuhelun kautta. Onkin tärkeä, että sille luodaan tilaa ja siinä avainasemassa on ohjaajan kyky olla läsnä, kuunnella ja vastata nuoren tarpeisiin (kts luku 3). Myös nuoren kohtaaminen yksilöllisesti ja ohjaus toistuivat vastauksissa merkittävästi. Lastensuojelun työ keskittyykin vahvasti nuoren huomioimiseen yksilönä. (kts luku 2.2). Asiakastyössä nuoren minäkuvaa ja seksuaalisuutta huomioidessa on myöskin tärkeä huomioida hänen ikätasonsa. WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit on jaoteltu ikäluokittain ohjaamaan seksuaalikasvatuksen toteuttamista (kts. luku 3.1).

5.3 Työkalut ja menetelmät

Ohjaajilta kysyttiin, onko nuoren seksuaalisuuden ja minäkuvan huomioimiseen käytössä jotain työkaluja tai menetelmiä. Kysymykseen vastasi 13 ohjaajaa. Vastauksissa esiintyi 28 ilmaisua, jotka esitetään kuviossa 4.

Kuvio 4 Asiat, jotka ohjaajat nostivat työmenetelmiksi ja työkaluiksi (ilmaisut)

Kyselyt, tehtävät ja alkuhaastattelu. Ilmaisuihin nousi eniten esiin kyselyt, tehtävät ja alkuhaastattelu työkaluina tai menetelminä minäkuvan ja seksuaalisuuden huomioimiseen sijaishuollon arjessa.

”Erilaisia kyselyjä ja tehtäviä.”

”Esimerkiksi erilaiset lomakkeet voivat olla oiva apu toisten kanssa.”

”-erilaiset minäkuvaan ja/tai liittyvät kysely- ja arviointilomakkeet sekä menetelmät, kuten vahvuuskortit tai addiktiokortit.”

”Alkuhaastattelu.”

Ei tai en ole varma. Suuri osa ilmaisista toi myös esiin, ettei menetelmiä tai työkaluja ollut, tai ei ollut varmuutta niiden olemassaolosta.

”Aika heikosti on työnantajapuolelta aiheeseen liittyen saanut esimerkiksi koulutusta. Toki omasta koulutuksesta on saanut jonkinlaista oppia asiaan.”

Jälleen huomioitava nuoren kehitystaso ja yksilöllisyys. Toisten kanssa toimii suora puhe ja faktojen esittäminen ja toisten kanssa taas ei voi olla niin suora. – Erillisiä työkaluja tai menetelmiä ei mielestäni ole käytössä.”

”Tiedän keneltä kysyisin työkaluja, mutta en varsinaisesti tiedä millaisia menetelmiä tai työkaluja meillä on käytössä.”

”Ei varsinaisesti. Netistä löytyy tarvittaessa materiaalia.”

”Ei tai en ole varma”

Ulkopuoliset asiantuntijat. Ilmaisuissa nostettiin esiin merkittävästi myös ulkopuolisia asiantuntijoita.

”Kognitiivinen käyttäytymisterapia, jossa tuetaan ratkaisuja edistäviä toimintatapoja – kuten harjoitellaan erilaisia taitoja esim. ihmissuhdetaitoja. Kouluterveydenhoitajat sekä perhesuunnitteluneuvola ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita.”

”palveluohjaus (esim. perhesuunnitteluun tai seksuaalineuvojalle)”

Omaohjaajuus. Ilmaisuissa pidettiin omaohjaajuutta tärkeänä työkaluna tai menetelmänä.

”Omaohjaajatyöskentely, alkuhaastattelu, omaohjaajakansio”

”luottamukselliset keskustelut (esim. omaohjaaja-aika)

”Omaohjaajalla iso rooli.”

Keskustelu. Joissakin ilmaisuissa tuotiin esiin keskustelu työkalujen tai menetelmien osana.

”Henkilökohtainen keskustelu on osoittautunut parhaaksi menetelmäksi.”

”Yhteiset keskustelut, joiden aiheena voi olla seksuaalisuuteen liittyviä asioita/kysymyksiä (esim. nuorten rapsat)

Kouluttautuminen. Ilmaisuisissa henkilön kouluttautumista pidettiin tärkeänä.

”Kouluttautuminen ja oman tiedon ylläpitäminen”

Esitteet. Joissakin ilmaisuisissa myös nuorille suunnatut esitteet nähtiin työkaluina tai menetelminä.

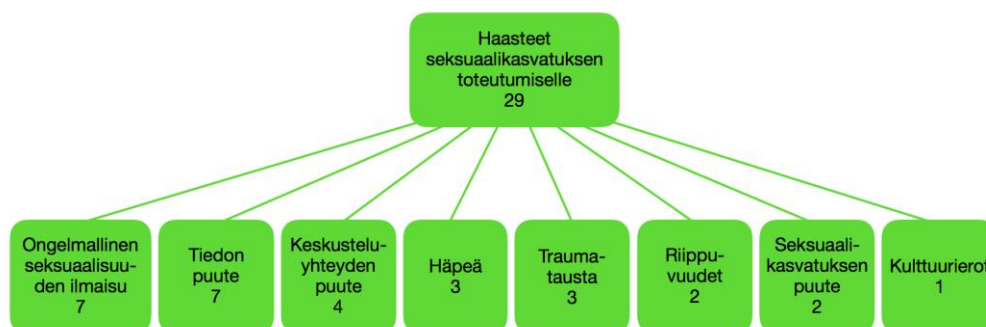
”Yleisesti lastensuojelussa suosikkeja esimerkiksi seksitaudeista tai identiteetistä kertomisessa ovat valmiit esitteet ja lehtiset, joita nuoret vapaasti voivat lipastosta ottaa.”

”Nuorille suunnattu faktatieto (esim. esitteet).”

Ilmaisujen tarkastelu osoittaa, että ohjaajilta löytyy selkeitä työkaluja minäkuvan ja seksuaalisuuden huomioimiseen asiakastyössä. Ilmaistut työkalut, kuten oma-ohjaajuus ja alkuhaastattelu ovat tärkeitä lastensuojelun sijaishuollon työmenetelmiä (kts. luku 2.2). Sijoitettujen nuorten kanssa tehtävässä työssä oleellista on työskennellä moniammatillisesti nuoren verkoston kanssa, kuten nuoren oman sosiaalityöntekijän kanssa. Näitä verkostoja voivat kuitenkin olla myös muun muassa kouluterveydenhuolto, perhesuunnittelu ja nuoren hoitokontaktit (kts. luku 2.1), tai seksuaalisuuteen erikoistunut ammattitaho esim. seksuaalineuvoja (kts. luku 3.3). Ohjaajien mainitsemat esitteet ovat seksuaalikasvatuksen valistuksen muoto, joka nähdään tärkeänä ja tehokkaana tiedonjaon tapana. Valistus ei kuitenkaan itsessään ole dialogista, eli ei anna mahdollisuutta esim. yksilön jatkokysymyksille aiheesta (kts. luku 3). Huomioitavaa on myös, että osa ohjaajista koki, ettei selkeitä työkaluja tai menetelmiä ollut, tai menetelmäosaaminen pohjautui ohjaajan omaan mielenkiintoon aiheesta.

5.4 Haasteet seksuaalikasvatuksen toteutumiselle

Kysymykseen: ”Millaisiin haasteisiin olet törmännyt seksuaalikasvatuksen toteutumiselle sijaishuoltoyksikössä?” Vastasivat kaikki 13 ohjaaja. Vastauksissa nousi esille 29 ilmaisua. Nämä ilmaisut esitellään kuviossa 5.

Kuvio 5 Seksuaalikasvatuksen toteutumiselle ilmenneet haasteet (ilmaisut).

Ongelmallinen seksuaalisuuden ilmaisu. Eniten samankaltaisia ilmaisuja tuotiin esiin nuorten seksuaalisuuden ilmaisuun liittyen.

”Nuorilla käsitys seksuaalisuudesta on monesti vääristynyt. - ”

”Nuoret ovat seksuaalisuudessaan yleensä hukassa ja monta kertaa yliaktiivisia. Siksi asiasta puhuminen on hankalaa, kun ei halua kiihdyttää tätä aktiivisuutta.”

”Jos nuorella on vääristynyt kuva seksuaalisuudesta (esim. itseä vahingoittava tai muita vahingoittava) Sen oikealle polulle saattaminen ei ole helppoa tehtävissä edes sijaishuollon aikajanelä.”

”Nuoret saattavat ”ihastua” ohjaajiin tai saattavat käyttää seksuaalisuutta vallan välineenä.”

”Nuorilla ei ole aina itsekunnioitusta omaa kehoa kohtaan (varsinkin ty-töillä)”

Tiedon puute. Myös tiedon puute niin ohjaajilla kuin nuorilla nähtiin suuressa osassa ilmaisia haasteeksi seksuaalikasvatuksen toteutumiselle.

"-Tai sitten ollaan yliseksuaalisia ja kuvitellaan että tiedetään kaikesta kaikki, mutta todellisuudessa tietämys on heikkoa/ontuvaa."

Ehdottomasti tietämättömyys, mutta valitettavasti joskus myös stereotyyppiat."

"Seksuaalikasvatus ei ole kovin näkyvässä roolissa meillä, joten emme välttämättä aina tiedä, miten nuoret omaa seksuaalisuutta tiedostavat, -miten se heillä näyttäytyy"

"Seksuaalivähemmistöjen termistö on välillä ollut puutteellista"

"Joskus työntekijöillä voi olla tietotaidon puutteita liittyen seksuaalisuuteen ja/tai seksuaalikasvatukseen."

"-Lisäksi koen, että yleisesti ottaen työntekijöiden tietotaito ei ole riittävää ja koulutuksia/työkaluja tarvittaisiin todella paljon lisää."

Häpeä. Ilmaisuissa todettiin ohjaajien tai nuorten kokeman häpeän olevan haaste.

"Aikuisten/ohjaajien häpeä asiasta puhuttaessa, nuoren tarve tehdä asiasta tarpeettoman rivoa tai kohdistaa seksuaalisia ilmaisujaan ohjaajiin."

"Aihe ei ole kaikille nuorille ja työntekijöille helposti lähestyttävä tai luonteva keskustelunaihe. Aihe voidaan kokea noloksi tai hävettäväksi."

Keskusteluyhteyden puute. Myös keskusteluyhteyden puute nähtiin haasteena ilmaisuissa.

"Nuoreen ei ole saatu syystä tai toisesta luotua luottamuksellista suhdetta, jolloin vuorovaikutus voi olla haastavaa."

”-Toiset taas ottavat kaikki seksuaalisuuteen liittyvät asiat vitsinä tai leikinä.”

”Asioista ei aina puhuta avoimesti tai nuorten kanssa ei voida keskustella asiallisesti. Syyt voivat olla monenlaisia.”

Traumatausta. Ilmaisuisissa nostettiin seksuaalikasvatuksen toteutumisen haasteena nuoren mahdollinen traumatausta.

”Nuorten menneisyys voi olla haastavaa esim. hyväksikäyttö, raiskatuksi tuleminen jne. Silloin pitää miettiä ja käyttää äärimmäistä varovaisuutta nuoreen.”

”Sijaishuoltoyksikön huolenpidosta huolimatta nuori kokee mieltä järkyttäviä asioita kuten seksuaalista väkivaltaa tai ei toivotun raskauden keskeytyksen.”

”Toisten nuorten kanssa on erittäin vaikea käsitellä asiaa, esimerkiksi vanhojen traumojen tai kokemusten takia.”

Riippuvuudet. Erilaiset riippuvuudet ja niistä johtuvat liitännäisongelmat nostettiin joissakin vastauksissa esiin.

”Toisinaan nuorten vahva päihteidenkäyttö vaikeuttaa seksuaalikasvatuksen toteutumista.”

”Haastavaa on myös nuoren riippuvuus nettipornosta, jos pakonomaista häiriten ihmissuhteita ja arkiaskareita.”

Seksuaalikasvatuksen puute. Yleisesti seksuaalikasvatuksen puute nähtiin joissakin ilmaisuisissa haasteena.

”Nuori olisi tarvinnut seksuaalikasvatusta jo ennen sijoitusta.”

”Koen myös, että seksuaalikasvatus on puutteellista.”

Kulttuurierot. Ilmaisuissa oli myös mainittu kulttuurierojen tuomat haasteet aiheeseen.

”-Se voi olla myös kasvatukseen, uskoon, kulttuuriin tms. liittyvä tabu.”

Kaikki kyselyyn vastanneet ohjaajat tunnistavat haasteita seksuaalikasvatuksen toteutumiseksi. Vastauksista nousseissa ilmaisuissa voidaan todeta olevan paljon haajontaa ja näin haasteita löytyi hyvin laajasti. Vahvimpana ilmaisuna nousi ongelmallinen seksuaalisuuden ilmaisu. Itsetunto ja minäkuva ovat tärkeitä osa-alueita terveen seksuaalisen kehityksen kannalta, sillä ne pohjaavat nuoren valmiuksia ottaa tietoa vastaan ja puhua askarruttavista aiheista esimerkiksi hänen kanssaan työskentelevien aikuisten kanssa (kts. luku 3.6 ja 3.7). Voidaan todeta, että nuori etsii tiedon aiheesta joka tapauksessa jostain tiedonlähteestä, mikäli ei saa kokonaisvaltaista tutkittuun tietoon perustuvaa seksuaalikasvatusta. Vääristyneet uskomukset ja mallit saattavat vaikuttaa erittäin haitallisesti nuorten kokeillessa omia sekä toistensa rajoja. (kts luku 3.4.) Tiedostamisella ja tunnustamisella tarkoitetaan kykyä tunnistaa minkälaisia merkityksiä eri kulttuurit, ihonväri ja etninen tausta saavat tässä ajassa, paikassa ja historiassa. (kts luku 3.5.) On tärkeä tiedostaa, että kasvuympäristö vaikuttaa siihen millaisia seksuaaliasenteita omaamme ja valmiuksiamme käsitellä haasteellisia asioita (kts. Luku 3.8).

5.5 Haasteiden ratkaiseminen

”Miten haasteet on ratkaistu?” kysymykseen vastasivat kaikki 13 ohjaajaa. Kuvi-ossa 6 esitellään 23 vastauksissa esille nousutta ilmaisua.

Kuvio 6 Ohjaajien tapa ratkaista kohdatut haasteet (ilmaisut)

Ulkopuolinen asiantuntija. Suuressa osin ilmaisuisissa pidettiin ulkopuolisen asiantuntijan konsultointia tai käyttämistä osana haasteiden ratkaisua.

“- Toisinaan taas nuorta saatetaan ohjata esim. kouluterveydenhuoltoon, ehkäisyneuvolaan tms. -”

“Käyttämällä ulkopuolista seksuaaliterapeuttia.”

“- Jos oma tieto ei riitä niin ohjataan nuori asiantuntevan palvelun piiriin esim. Lääkäriin, seksuaalineuvojalle.”

“- Yhteistyö terveydenhuollon ja psykiatrian kanssa.”

Keskustelu. Ilmaisuisissa keskustelu nähtiin merkittävänä tekijänä haasteiden ratkaisemiseen.

“Keskustelemalla nuoren kanssa. -”

“Ottamalla asian puheeksi nuoren kanssa ja erilaiset Keskustelut aiheesta.”

“Näen, että ohjaajat ovat aina valmiita keskustelemaan seksuaalikasvatuksen teemoista mahdollisuuksien ilmetessä nuorten kanssa. - Tärkeää on ottaa asiat puheeksi ja lähteä toteuttamaan kasvatusta.”

Asioihin perehtyminen työyhteisönä. Tiedon hankintaa itsenäisesti ja työyhteisön voimin pidettiin tärkeänä.

“- Yhteisönä olemme valmiita perehtymään enemmän esillä oleviin teemoihin ja asioihin. Avarakatseisuus on lisääntynyt yhdessä keskustelemalla. -”

”Yksikön sisällä varmaankin ollaan yritetty ottaa tuntemattomista asioista selvää.”

”.- Tietotaidon puutteiden osalta opiskelu, omatoiminen asioihin perehtyminen ja niiden selvittäminen tilanteen mukaan. Jos oma tietotaito ei riitä niin ohjataan nuori asiantuntevan palvelun piiriin esim. lääkäriin, seksuaalivoujalle.”

Nuoren kohtaaminen ohjaustilanteessa. Ohjaajan tavat kohdata nuori nousi ilmaisuissa esille.

”Puhumalla ja rauhoittamalla tarvittaessa. Osoittaa omalla käytöksellään ja puheellaan, että asiasta voidaan keskustella luontevasti.”

”Asiallisuudella -”

Oikean tiedon jakaminen nuorille. Ilmaisuisissa nähtiin tärkeänä oikean tiedon jakaminen nuorille.

“- Nuorille pyritään kertomaan faktaa ja kitkemään näin vääristynyttä kuvaa mahdollisesti pois. -”

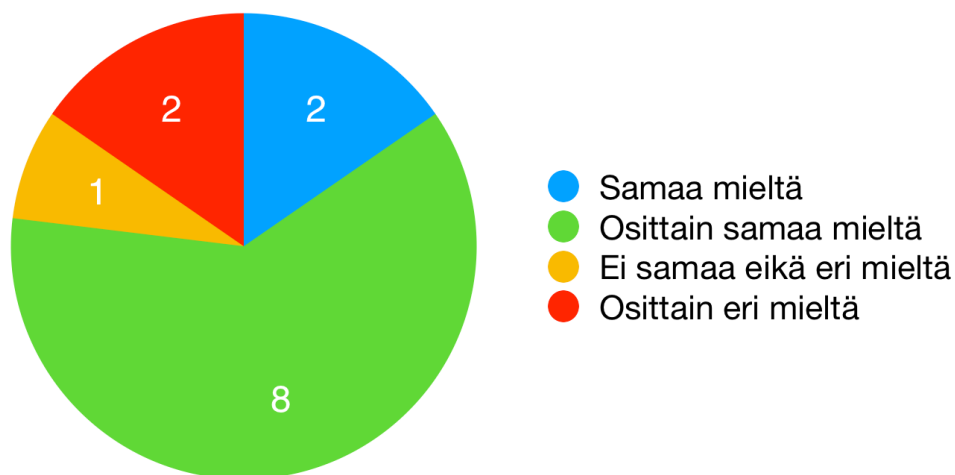
Tehtävien delegointi. Eräissä ilmaisuisissa nousi esille työtehtävien delegointi työyhteisön sisällä.

”Delegoidaan tehtäviä tilanteen mukaan työyhteisössä. Esim. miespuolisen ohjaajan ei odoteta keskustelevan vastakkaista sukupuolta olevan omaohjattavan kanssa ehkäisyasioista, kuukautisista tms. vaan sovitaan kuka tai ketkä naisohjaajista ottavat asian puheeksi. -”

Kaikki kyselyyn vastanneet ohjaajat löysivät myös ratkaisuja kohtaamilleen haasteille. Tulosten tarkastelussa tulee ilmi, että ratkaisut pohjautuivat usein yhteistyön tekemiseen ulkopuolisen asiantuntijan kanssa. Keskustelun tärkeys nousi vahvasti esille ilmaisuissa. Kuten edellä mainittu minäkuva ja itsetunto luovat pohjan nuoren terveelle seksuaaliselle kasvulle. Jokaisella on oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi, eli asettaa itse rajan sille, mitä on valmis tekemään ja kenen kanssa (kts. luku 3.10). Ohjaajien tehtävä on toimia peilinä, kun nuori vielä rakentaa käsitystä oikeasta ja väärästä. Ohjaajat ilmaisivat valmiutta perehtyä aiheeseen lisää työyhteisönä. Myös aikuiset tarvitsevat seksuaalikasvatusta ja työkaluja siihen, mitä ja miten kertoa lapsille ja nuorille seksuaalisuudesta ja seksistä. (kts. luku 3.2.)

5.6 Varmuus käsitellä seksuaalikasvatusta

Monivalintakysymykseen "Valitse paras vaihtoehto kuvaamaan kokemustasi väittämästä: Koen varmuutta käsitellä seksuaalikasvatusta asiakastyössä" vastasit kaikki 13 ohjaajaa (kuvio 7).

Kuvio 7 Ohjaajien kokemus seksuaalikasvatuksen käsittelyn varmuudesta (lkm)

Tulosten perusteella voidaan todeta ohjaajien kokevan osittaista varmuutta käsitellä aihetta työssään. Huomioitavaa on kuitenkin, että osan ohjaajista vastasi olevansa osittain eri mieltä väitteen kanssa. Saatujen vastauksien perusteella voidaan todeta, ettei ohjaajien varmuus käsitellä seksuaalikasvatusta osana asiakastyötä ole yhtenäinen. Valmiuksiamme käsitellä haasteellisia asioita ohjaa vahvasti se missä ympäristössä olemme kasvaneet ja millaisia arvoja, tapoja ja uskomuksia olemme itse omaksuneet kanssakäymiseen liittyen. Seksuaalikasvatuksen kannalta tärkeää on tiedostaa seksuaalikulttuurin ja omien asenteiden merkitys ohjaustyössä. (kts. luku 3.8.)

5.7 Varmuutta lisäävä tieto ja osaaminen

Kysymykseen: ”Millainen tieto tai osaaminen voisi lisätä varmuutta käsitellä sitä?” vastasi 12 ohjaajaa. Yhden ohjaajan vastauksena oli kysymysmerkki, joten sitä ei otettu ilmaisuissa huomioon. Kuviossa 8 esitellään 21 esiin nousutta ilmaisua.

Kuvio 8 Ohjaajien nostamat asiat, jotka lisäävät varmuutta käsitellä aihetta (ilmaisut)

Ajantasainen tieto. Suurimpana varmuutta lisäävän tiedon ja osaamisen piirteenä pidettiin ilmaisuissa ajantasaista tietoa.

“Konkreettinen faktatieto. – Koen siis, että tarvitsisin itsekin lisää tietoa seksuaalikasvatuksesta ja erityisesti siitä, miten voin itse olla kasvattajana parempi. ”

“Perustieto liittyen lukuisiin seksuaalisuuden suuntauksiin nykyaikana, ajankohtainen tieto palvelutarjonnasta, jonka pariin nuoren voi tarvittaessa ohjata, ajankohtainen tieto ehkäisyasioissa. ”

“- Myös osaaminen erilaisista seksuaalisuuksista, suuntauksista yms. -”

Koulutukset. Ilmaisuissa nostettiin merkittävästi esiin myös lisäkoulutuksen tuoma tieto ja osaaminen varmuuden lisäämiseksi.

“Varmasti tähän aiheeseen on olemassa koulutuksia ja niihin kouluttajia.”

“Esim. koulutus, luennot ja asiantuntija vierailut.”

“Koulutusta ohjaajille seksuaalikasvatuksesta ja siihen liittyvistä asioista.”

“Koulutus ja työkokemus”

Työkokemus. Jossain määrin ilmaisuissa nostettiin työkokemuksen kautta tullutta varmuutta.

“- Varmuutta tulee myös työtä tekemällä.”

“Koulutus ja työkokemus”

Menetelmäosaaminen. Ilmaisuissa tuotiin esiin menetelmäosaamisen merkityistä ja tarvittavuutta varmuuden lisäämiseksi.

“Hyvä olisi saada suunnitelmallisuutta seksuaalikasvatukseen ja päivitettyä tietoa.”

“Yleisesti ottaen erilaiset menetelmät, kuinka asioita voidaan keskustella ja ottaa puheeksi. -”

Nuoren tilanteen tunteminen. Joissain ilmaisuissa katsottiin nuoren tilanteen ja taustojen tuntemisen lisäävän varmuutta.

“Sijoitetun nuoren taustojen saanti, kun sijoitus tehdään. - Nuoren tunteminen ja sitä kautta tapa miten kohdata kyseinen nuori.”

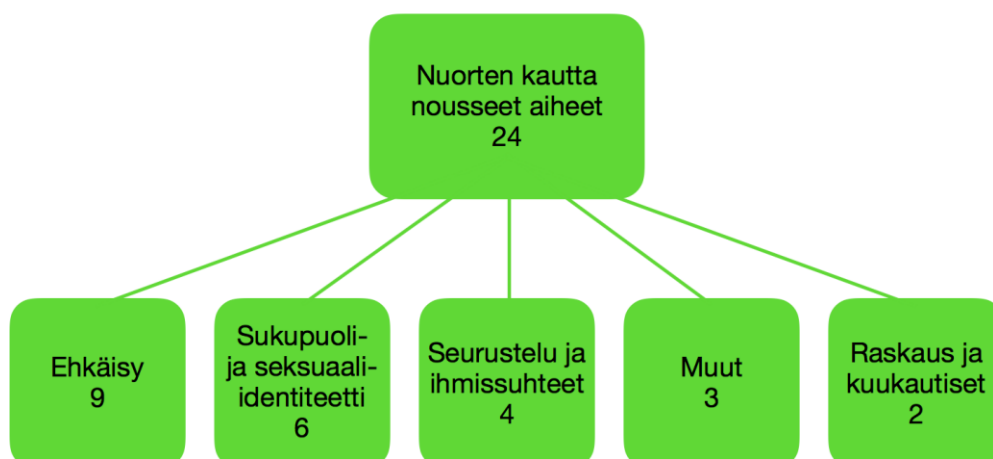
Itsenäinen tiedonhankinta. Ilmaisussa pidettiin itsenäistä tiedonhankintaa tärkeänä.

“- Tärkeää myös omaehtoinen tiedonhankinta. ”

Ilmaisujen tarkastelu osoittaa, että ohjaajat ja työyhteisö olivat valmiita ja halukkaita kouluttamaan lisää aiheeseen liittyen. Sosiaalialan kompetenssien osiossa tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen, mainitaan että ammattilaisen tulisi osata kehittää kumppanuuslähtöisesti asiakastyön menetelmiä, työkäytäntöjä sekä palveluprosesseja (Soamk-verkosto). Onkin tärkeää, että ammattilainen vaatii koulutusta ja päivittää omaa tietoaan itsenäisesti työn ohella. Ohjaajien on tärkeä tietää mitä ja miten kertoa seksuaalikasvatuksen osa-alueista (kts. luku 3.2). Selkeitä ratkaisuja ohjaajien puolelta tuotiin esiin muun muassa seksuaalikasvatuksen suunnitelmallisuudesta. Lastensuojelun sijaishuollon työ perustuu asiakkaan tarpeisiin ja työn tavoitteellisuuteen (kts. luku 2.1.)

5.8 Nuorten kautta nousseet aiheet

“Millaisia kysymyksiä nuorilla on herännyt seksuaalikasvatuksen osa-alueisiin liittyen?” kysymykseen vastasivat kaikki 13 ohjaajaa. Ohjaajien vastauksista nousi esille 24 ilmaisua, jotka esitellään kaaviossa 9.

Kuvio 9 Nuorten kautta nousseet aiheet, joita ohjaajat nostivat esiin (ilmaisut).

Ehkäisy. Nuorilla oli herännyt ohjaajille kysymyksiä suurimmissa osin liittyen ehkäisyyn.

”Useimmiten ehkäisyyn tai jälkiehkäisyyn liittyviä kysymyksiä. Joskus pohdintaa siitä, mikä on normaalia, sallittua tai hyväksyttävää”

”- Ehkäisyasioista ollaan toisinaan kiinnostuneita. -”

”- Seksitaudeista ja ehkäisystä myös puhutaan usein ja niiden kanssa nuoret voivat aina luottaa aikuisen olevan tukena.”

”Miksi jaetaan kondomeja”

Sukupuoli- ja seksuaali-identiteetti. Ilmaisujen mukaan nuorilla oli myös herännyt merkittävässä määrin kysymyksiä liittyen sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin.

”Nuoret pohtivat usein toistensa sukupuoli-identiteettejä sekä seksuaalista suuntautumista. Monesti asialle jopa naureskellaan, joka ei välttämättä lisää toisten halua olla oma itsensä. -”

”Kysytty suoraan, mitä seksuaalisuus on. ”

”Joku nuori on pohtinut omaa seksuaalista suuntautumistaan.”

Seurustelu ja ihmissuhteet. Kysymyksiä oli herännyt myös seurusteluun ja ihmissuhteisiin liittyen.

“- Joskus pohdintaa, siitä mikä on normaalia, sallittua ja hyväksyttävää.”

“Hyväksytäänkö hänet.”

“Seurusteluun liittyvät asiat, mustasukkaisuuden tunne...”

Muut. Muut ilmaisut liittyivät kokemuksiin, joiden mukaan kysymyksiä ei ollut juuri tullut.

“- Monet ottavat seksuaalisuuteen liittyvät asiat ennemminkin leikillä ja kaikesta heitetään kyllä vitsiä”

“Meillä nuoret eivät hirveästi keskustele vakavasti ohjaajien kanssa asioista vaan keskustelevat kavereitten kanssa, mutta ollaan läsnä kun se hetki koittaa.”

“Ei nuoret kovin helposti aloita itse keskustelua luontevasti. Usein miten nuori provosoinnin kautta aloittaa ja sen jälkeen päästään luontevan keskustelun tasolle. -”

Raskaus ja kuukautiset. Jonkin verran ilmaisuista nousi esiin myös raskautta ja kuukautisia koskevat kysymykset.

“Paljon kysellään raskaudesta, esim. mitä tapahtuu jos nuori tulee raskaaksi sijoituksen aikana.

Tulosten tarkastelu osoittaa, että nuoret olivat eniten olleet kiinnostuneita ehkäisystä. Ehkäisyllä voidaan tarkoittaa raskauden tai sukupuolitautilien ehkäisemistä (kts. luku 3.11.1) On tärkeää, että nuori saa asiantuntevaa tietoa turvallisista lähteistä (kts. luku 3.2 ja 3.11.2). Ilmaisujen mukaan myös seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti oli suosittu aihe. Seksuaalinen identiteetti on merkittävä osa itsetuntoa ja suurimalla osalla nuorista on jonkinlainen käsitys omasta seksuaalisesta

identiteetistään jo nuoruusiässä (kts. luku 3.9). Voidaan todeta, että sukupuoli on moninainen ilmiö ja erilaisten sukupuolten kirjo on laaja. Myös yksilön oma sukupuoli voi olla moninainen itsessään. Asiakastyössä on tärkeää huomioida, ettei kenenkään sukupuolta voida olettaa keskustelematta hänen kanssaan ensin. Sukupuolen kokemus on yksilöllinen, eikä sitä voi ulkopuolelta määritellä. (kts. luku 3.9.2) Huomioitavaa on myös, että osa ohjaajista toi ilmi, etteivät nuoret keskustele aihepiiristä ohjaajien kanssa vaan esim. mieluiten vertaisryhmän kesken. Virheellisen ja haitallisen tiedon jakaminen nuorten kesken on hyvin todennäköistä ja näin syntyy olettamuksia asioita, jotka saattavat olla täysin vääristyneitä todellisuudesta (kts. 3.4).

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää millaisena sijaishuollon ohjaajat kokevat omat valmiutensa toteuttaa seksuaalikasvatusta osana ohjaustyötä nuorisokodin arjessa, sekä tutkia millaisia kokemuksia heillä on seksuaalikasvatuksesta asiakastyössä. Tutkittiin myös miten tärkeänä ohjaajat kokevat seksuaalikasvatuksen osana työtään. Päättökysymyksemme oli selvittää, miten seksuaalikasvatuksen näkökulma näkyy lastensuojelun sijaishuollon arjessa. Alatutkimuskysymyksinä toimivat kysymykset: millaisia valmiuksia ohjaajilla on toteuttaa seksuaalikasvatusta lastensuojelun sijaishuollon arjessa, millaisia kokemuksia ohjaajilla on seksuaalikasvatuksen toteutumisesta, sekä kuinka merkityksellisenä ohjaajat kokevat seksuaalikasvatuksen osana työtään. Tutkimuksen avulla saimme selville vastanneiden ohjaajien pitävän seksuaalikasvatusta tärkeänä osana lastensuojelun hoito- ja kasvatustyötä.

Vastausten perusteella voidaan todeta, että kyselyyn osallistuneilla sijaishuolto paikan ohjaajilla oli yhtäläisyyksiä huomioida nuoren seksuaalisuutta ja minäkuvaa sijaishuollon arjessa. Vastaukset olivat laaja-alaisia ja niissä toistuivat samankaltaiset näkemykset, kuten nuoren kohtaaminen ja vuorovaikutustaidot. Vastaajat korostivat työvuosien ja kokemuksen hyötyä ottaa seksuaalisuuteen liittyvät aiheet huomioon ja puheeksi työssä. Vuorovaikutuksen tärkeys ja sen tiivis toteuttaminen työssä näkyvät vastauksista selkeästi, ja näiden kautta on selvää, että sijaishuoltotyötä toteuttavat ohjaajat pitävät näitä teemoja suuressa roolissa työn toteutuksen ja toimivuuden kannalta.

Tutkimuksessa yhtenä kysymyksenä käsiteltiin sitä, onko nuoren minäkuvan ja seksuaalisuuden huomioimiseen sijaishuollon arjessa joitakin työkaluja tai työmenetelmiä. Vastaukset jakoutuivat selkeästi kolmen aiheen enemmistöteemaan. Vastaajilla oli hyviä valmiudet käsitellä aihetta konkreettisten keinojen kautta, he tiesivät mistä näitä keinoja löytää ja miten käydä niitä nuoren kanssa läpi. Suuri

osa vastauksista toi myös esiin ulkopuolisen tahon käyttämisen tukimuotona seksuaalisuutta koskevien aiheiden käsittelyyn nuorten kanssa. Tutkimuksesta ilmeni myös, ettei minäkuvan ja seksuaalisuuden huomioimiseen joko ollut selkeitä työkaluja tai menetelmiä, niitä ei ollut lainkaan, tai ei tiedetty oliko niitä. Vastaajat toivat esiin, ettei työnantajan puolelta ole juuri tarjottu menetelmiä tai työkaluja aiheen käsittelyyn, tai se on ollut vähäistä. Tiedonhankinta aiheesta oli vastaajien mukaan lähtökohtaisesti ohjaajan omissa käsissä, mutta tätä helpotti työvuosien mukanaan tuoma kokemus sekä oma koulutus. Tuloksista voidaan todeta, että ohjaajat toivovat lisää selkeitä työkaluja ja menetelmiä seksuaalisuuden aihealueiden käsittelyyn osana nuorten kanssa tehtävää ohjaustyötä. Vastaukset myös tukevat väitettämme siitä, miten tapa toteuttaa ohjausta ja saadun ohjauksen laatu vaihtelevat riippuen ohjaajan omasta näkemyksestä asiaa kohtaan, luottamussuhteen luonteesta ohjaajan ja nuoren välillä, sekä ettei ole käytössä selkeää toimintamallia käsitellä seksuaalisuutta aiheena. (kts. luku 2.2)

Kun ohjaajilta kysyttiin heidän kohtaamistaan haasteista seksuaalikasvatuksen toteutumiseksi sijaishuollon parissa, isoimpina teemoina nousi tiedon puute ohjaajien ja nuorten kesken sekä minäkuvan ja seksuaalisuuden vääristyminen. Tämä osoittaa, että työyhteisö kokee kaipaavansa lisää tietoa aiheesta ja työyhteisö tiedostaa, että nuoret tarvitsevat ohjausta aiheeseen liittyen. Myös häpeä, nuoren traumatausta ja keskusteluyhteyden puute mainittiin. Aiheen arkaluontoisuuden ja yksityisyyden vuoksi puheeksi otto aiheesta voi olla vaikeaa, ja vaikka seksuaalisuuden osa-alueista puhumisen kynnyks on viime vuosina ehkä hieman madaltunut median ja populaarikulttuurin ansiosta, on aiheen esiin otto keskustelussa edelleen tabu. Jokaisen nuoren lähes poikkeuksetta omistaessa älylaitteen, on tiedon etsintä netistä ja kavereiden kanssa tiedon jakaminen helpompaa ja matalamman kynnyksen toimintaa kuin aikuisen kanssa aiheesta keskustelu kasvotusten. Voidaan todeta, että haasteet ovat hyvin yksilöllisiä pohjaten ohjaajien ja nuorten väliseen vuorovaikutussuhteen laatuun ja nuoren aiempaan taustaan. Tulokset tukevat teoriaa siitä, että sijoitetuilla nuorilla on suuri riski kohdata seksuaalista kaltoinkohtelua (kts. luku 3.4.)

Tutkimuskyselyn vastauksissa valmiuksiin ratkaista kohdatut haasteet, nousi vahvasti esiin keskustelu ja ulkopuolisen asiantuntijoiden apu. Voidaan siis todeta, että ohjaajilla on ollut valmiuksia reagoida kohtaamiinsa haasteisiin laaja-alaisesti, erityisesti keskustelun kautta ja ohjata nuori oikean tiedon pariin. Vastauksissa nousi esille myös työyhteisön tuki, josta voidaan olettaa, että työyhteisö on avoin keskustelulle ja kyseenalaistamiselle. Myös ohjaustilanteessa toimiminen ja oikean tiedon jakaminen nostettiin esille. Tämä osoittaa, että ohjaajilta löytyy herkkyyttä ja tietotaitoa kohdata nuoret arkojen asioiden äärellä.

Tutkimuskyselyn pohjalta voidaan tilastollisesti todeta suurimman osan vastaajista kokevan varmuutta tai osittaista varmuutta käsitellä seksuaalikasvatusta asiakastyössä. Pieni osa kuitenkin koki olevansa väittämän kanssa osittain eri mieltä, mikä osoittaa, että kaikki työyhteisön ohjaajat eivät koe varmuutta käsitellä aihetta työssään. Kun heiltä kysyttiin millainen tieto tai osaaminen lisäisi varmuutta, ohjaajat nostivat vastauksissaan vahvasti esille koulutukset ja menetelmäosaamisen. Vaikka suurella osalla ohjaajista on varmuutta käsitellä aihetta, voidaan todeta heidän olevan avoimia perehtymään aiheeseen lisää.

Ohjaajien kokemukset nuorilta tulleista kysymyksistä keskittyivät ehkäisyyn, sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiin ja seurusteluun. Vastauksissa nostettiin myös esille, etteivät nuoret olleet aloitteellisia keskustelussa, he keskustelevat aiheesta mieluiten kavereidensa kanssa, tai aiheen ympärille ei saada vakavaa keskustelua aikaiseksi. Tämä osoittaa, että nuoret harvemmin aloittavat seksuaalikasvatukseen liittyviä keskusteluja. Aiemmin nousi esille myös keskusteluyhteyden puute nuorten kanssa. Näiden kahden välillä oletetaan, että jotkin syyt estävät kommunikoinnin syntyä ja näin seksuaalikasvatus saattaa jäädä puutteelliseksi.

7 POHDINTA

Aloitimme opinnäytetyön prosessin kolmannen opiskeluvuoden alussa ideoimalla aihetta. Ensin opinnäytetyö tuntui järkyttävän isolta kokonaisuudelta ja ideointivaiheesta tutkimussuunnitelman kirjoittamiseen menikin pitkä tovi. Saimme kuitenkin tutkimussuunnitelman tehtyä melko ripeästi, sillä olimme käyttäneet hyvin aikaa aiheen ideoinnissa myös rakentamaan teoreettista viitekehystä. Aihe myös kiinnosti meitä, joten sen työstäminen oli mielekästä. Ongelmaksi muodostui ehkä aiheen rajaaminen, sillä tutkittava aihe on vielä säädösten ja lainsäädännön puolesta kehityksessä. Seuraava vaihe, eli tutkimusluvan hakeminen ja sen saaminen kesti odotettua pidempään, sillä organisaatio – jonka kautta tutkimuskyselyn teetimme – kävi samaan aikaan läpi isoa rakenteellista muutosta. Emme siis päässeet toteuttamaan kyselyä toivottuun aikaan, vaan sen ajankohta siirtyi kuukausia eteenpäin. Aloittamisen vaikeudesta ja lupahakemuksen viivästyksestä huolimatta opinnäytetyön prosessi on ollut mielenkiintoinen ja opettavainen kokemus.

Oma mielenkiintomme aihetta kohtaan kantoi läpi prosessiin ja koemme saaneemme varmuutta myös itse käsitellä aihetta. Opimme myös lisää lastensuojelun sijaishuollon menetelmäosaamisesta ja näemme ehkä itsekkin tarkemmin mitä kehitettävää seksuaalikasvatuksen integroinnissa ja normalisoinnissa olisi lastensuojelun näkökulmasta. Ajattelimme opinnäytetyön prosessin tuovan valmiuksia myös itsellemme ottaa arkoja asioita puheeksi työssämme ja koemme saaneemme siihen uusia eväitä ja näkökulmia.

Alkujaan tutkimuksen tavoitteena oli korostaa seksuaalikasvatuksen tärkeyttä osana lastensuojelutyötä ja selvittää miten ohjaajat siinä suoriutuvat. Huomasimme kuitenkin kysymyslomaketta luonnostellessamme, että kysymysten asetelu on hyvin haastavaa. Kävimme myös paljon pohdintaa siitä, miten tutkimuksen toteutamme. Valitsimme kyselylomakkeen, sillä tutkimusorganisaatio ja sen työntekijät ovat meille itsellemme tuttuja. Oletimme tämän tarkoittavan, että sai-

simme vastauksia helpommin, kun tutkimus toteutettaisiin anonymisti kyselylomakkeen muodossa. Huomasimme kyselylomaketta työstäessä, että kyselyn asetelussa on suuri merkitys siihen, millaisia vastauksia saamme. Lopulta kysymykset asettuivat lopulliseen muotoonsa, kun testasimme lomaketta testiryhmän kautta.

Sosionomi (AMK) –tutkinnon kompetenssit ja ammatillinen ydinosaaminen kuvaavat valmistuneiden sosionomien työelämävastuuta. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen on mainittu osana eettistä osaamista. Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys, ja tutkimuksen tulokset tukevat erityisesti tätä osiota sosiaalialan kompetensseistä. (Soamk-verkosto.) Mielestämme terveellinen ja ikätasomukainen seksuaalikasvatus on jokaisen oikeus riippumatta siitä missä asuu tai kasvaa.

Tutkimuksen eettisyys toteutui suunnitellusti sillä emme mainitse tutkimuksessa organisaation nimeä. Kyselytutkimuksen vastauksista ei voida jäljittää ohjaajien henkilöllisyyttä, sillä kyselyssä ei kerätty vastaajia yksilöiviä henkilötietoja (kts. liite 2). Vastaajien ja tutkimusorganisaation anonymiteetin säilyminen tutkimusprosessin aikana tuotiin ilmi myös saatekirjeessä (kts. 1). Tutkimusvastaukset ja kyselylomake poistettiin tutkimus tulosten valmistuttua. Päätimme sisällyttää tutkimustuloksiin sitaatteja ohjaajien vastauksista elävöittämään ja tarkentamaan saatuja tuloksia. Sitaateista ei ilmene vastaajan identiteettiä. Vastaajat eivät myöskään nähneet toistensa vastauksia, joten voidaan olettaa, etteivät ohjaajat pysty tunnistamaan toistensa lainauksia tekstistä. Tutkimus voidaan todeta luotettavaksi tutkimuksen toteutuksen kannalta. Tutkimusta ei voida kuitenkaan soveltaa muihin lastensuojelun sijaishuollon yksiköihin. Tutkimukseen saatiin 13 vastaajaa, joten se on otanta kyseisten ohjaajien kokemuksista, eikä voida todeta koko työyhteisön olevan samaa mieltä kyselyn tuloksista.

7.1 Mitä olisimme voineet tehdä toisin

Tutkimustuloksia analysoidessa vastausten lyhyys osoittautui ehkä hieman haastavaksi teemoitella, sillä joistain vastauksista nousi enemmän teemoja kuin toisista. Haastattelun kautta vastauksille olisi saatettu saada pituutta ja näin laajuutta analysointivaiheeseen. Koimme myös, että aikataulun sovittaminen työn ja opinnäytetyön kirjoittamisen välillä oli ajoittain haastavaa, ja siihen olisi tarvittu enemmän suunnitelmallisuutta ja ennakkointia.

7.2 Jatkotutkimusideat

Jatkotutkimusideana olisi mielenkiintoista selvittää, miten nuoret itse kokevat tulevansa kuulluksi ja ymmärretyksi seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa, ja kokevatko he lastensuojelun sijoituksen vaikuttavan siihen. Aiheen ympärillä olisi kiinnostava työskennellä myös toiminnallisen opinnäytetyön kautta. Esimerkiksi järjestetyt tilaisuudet, tai laaditut tietopaketit seksuaalikasvatuksesta erilaisissa kasvatustöissä toimiville aikuisille olisivat mielenkiintoisia ja konkreettisia tapoja perehtyä aiheeseen ja lisätä varmuutta käsitellä sitä kasvatustöiden työtehtävissä.

LÄHTEET

Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille – opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90817/Opas_21%20_verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Arene. 2021. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Viitattu 27.10.2022. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINNÄYTETÖIDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>.

Eduskunta. Seksuaalirikoksia koskevan lain 20 luvun uudistus. Viitattu 11.10.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/seksuaalirikoksia-koskevan-rikoslain-20-luvun-kokonaisuudistus.aspx.

Ehkäisynetti. Viitattu 9.10.2022. <https://www.ehkaisynetti.fi>.

Faulkner, M. Sevillano & L. Nulu, S. 2019. Sexual health of foster youth: Needs assessment findings. 7-8. The University of Texas. Texas institute for Child & Family wellbeing. Steve Hicks School of Social Work

Ikonen R, Eriksson P, Heino T. 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpaperi 35/2020 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 8.10.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Kihlström, M. 2020. Oikeilla nimillä. Seksuaalikasvatusopas aikuisille. kustannusyhtiö Kosmos. Helsinki.

Klementti, R & Raussi-Lehto, E. 2014. Seksuaali- ja lisääntymisoikeudet. Teoksessa Edistä, ehkäise, vaikuta – seksuaali- ja lisääntymisterveydentoimintaohjelma 2014-2020, 10. Toim. Klementti, R & Raussi-Lehto E. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Klemetti, R & Raussi-Lehto, E. 2014. Seksuaalikasvatuksen osa-alueet. Teoksessa Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020, 38-40. Toim. Klemetti, R & Raussi-Lehto, E. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

Klemetti, R & Raussi-Lehto, E. 2014. Seksuaalikasvatus. Teoksessa Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-

2020, 46-48. Toim. Klemetti, R & Raussi-Lehto, E. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos.

Koppa 2015. Avoimet. Määrällinen tutkimus. Viitattu 13.10.2022. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>.

Koppa 2016. Avoimet. Teemoittelu. Viitattu 8.10.2022. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>.

Koppa 2021 a. Avoimet. Laadullinen tutkimus. Viitattu 8.10.2022. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>.

Koppa 2021 b. Avoimet. Monimenetelmäisyys. Viitattu 13.10.2022. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/monimenetelmaisyys>.

Koppa 2021 c. Avoimet. Laadullinen analyysi. Viitattu 8.10.2022. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/laadullinen-analyysi>.

L13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 30.9.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L3P14>.

L723/2022. Laki rikoslain muuttamisesta. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 11.10.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220723#Pidm45949343807008>.

Lastensuojelun keskusliitto, Lapsen oikeuksien sopimus. Viitattu 29.9.2022
Lapsen oikeuksien sopimus - Lapsenoikeudet.fi

MLL. Seksuaalisuudesta puhuminen nuorelle. Seksuaalisuudesta puhuminen nuorelle - Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Viitattu 3.10.2022. <https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkeja-lapsiperheen-arkeen/seksuaalisuudesta-puhuminen-nuorelle/>.

Oinonen, M & Susineva, A. 2019. Mitä on seksuaalikasvatus. Teoksessa Seksuaalikasvattajan käsikirja, 8-9. Toim. Oinonen, M & Susineva, A. Hivpoint. Helsinki.

Kumita a. Opettajan opas – Kumita -kampanjan opas nuorten seksuaalikasvatukseen koulujen ammattilaisille. Viitattu 12.10.2022. <https://kumita.fi/wp-content/uploads/2022/08/Kumita-kampanjan-seksuaalikasvatopus-koulujen-ammattilaisille.pdf>

Kumita a. Puheeksi ottamisen ABC – Kumita -kampanjan seksuaalikasvatus-
opas vanhemmille. Viitattu 12.10.2022. <https://kumita.fi/wp-content/uploads/2022/05/Kumita-kampanjan-opas-vanhemmille-1.pdf>.

Minilex. Rikoslaki. Viitattu 5.10.2022 <https://www.minilex.fi/a/rikoslaki>.

Santalahti, T. 2018. Opettajan opas – Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolen moninaisuus. Identiteetti, minäkuva ja itsetunto. Terveyskirjasto – Duodecim. Viitattu 7.10.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/oos00003#s6>.

Seksuaalisuuden Kompassi. Kriisi- ja arviointipalvelu Kompassi Oy. Viitattu 14.10.2022 <https://www.seksuaalisuudenkompassi.fi>.

Sen Vuoksi Se – Seksuaalineuvoja Susan. Blogi. 2022. Viitattu 5.10.2022. <https://senvuoksise.fi/seksuaalikasvatus/>.

Seta. Sateenkaaritieto. Sukupuolen moninaisuus. Muunsukupuolisuus. Viitattu 27.9.2022. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/>.

Sex Education Within FosterCare. Viitattu 5.10.2022. <https://project3foster-care.weebly.com>.

Soamk-verkosto. Sosiaalialan tutkinnot ja kompetenssit. Sosionomi (AMK) kompetenssit. Viitattu 9.10.2022. <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/sosiaalialan-tutkinnot-ja-kompetenssit/>.

STM. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Lastensuojelu. Viitattu 1.10.2022. <https://stm.fi/lastensuojelu>.

Suomen Seksologinenseura 2022. Kiinnostaako seksologian asiantuntijuus? Viitattu 7.10.2022. <https://seksologinenseura.fi/kiinnostaako-seksologian-asiantuntijuus/>.

Terveyskirjasto. 2022. Raskauden ehkäisy. Aila Tiitinen. Viitattu 9.10.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00165#s1>.

THL a. Lastensuojelunkäsikirja. Mitä on lastensuojelu? Viitattu 1.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>.

THL b. Lastensuojelunkäsikirja. Lastensuojelulaitokset. Viitattu 1.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijais-huollon-muodot/lastensuojelulaitokset>.

THL c. Lastensuojelunkäsikirja. Lastenkoti, nuorisokoti. Viitattu 5.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijais-huollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>.

THL 2020. Lapset, nuoret ja perheet. Seksuaalisuuden ja sukupuolen sanasto. Viitattu 6.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/seksuaalisuus-puheeksi/seksuaalisuuden-ja-sukupuolen-sanasto>.

THL 2021. Lastensuojelunkäsikirja. Lastensuojelun asiakassuunnitelma. Viitattu 5.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-asiakassuunnitelma>.

THL 2022 a. Väkivalta. Seksuaalikasvatus ja väkivallan ehkäisy. Viitattu 13.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-ehkaisy/seksuaalikasvatus-ja-seksuaalivakivallan-ehkaisy>.

THL 2022 b. Sukupuolten tasa-arvo. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 6.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>.

THL 2022 c. Lapset, nuoret ja perheet. Sote-palvelut. Ehkäisy- ja seksuaaliterveyspalvelut. Viitattu 9.10.2022. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/ehkaisy-ja-seksuaaliterveyspalvelut>.

Tietoarkisto. Kvantitatiivinen käsikirja. Mittaaminen: Muuttujien ominaisuudet. Viitattu 13.10.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvanti/mittaaminen/ominaisuudet/>.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Turun sanomat. 2018. Alakouluikäisen pornolle altistuminen on lähes mahdotonta estää - rajoittamisen ohella tärkeää on puhuminen. Viitattu 8.10.2022. <https://www.ts.fi/uutiset/3913924>.

Valtioneuvosto. 2018. Tiedote: Itsemääräämisoikeus on avain seksuaalisen häirinnän vastustamisessa. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/itsemaaraamisoikeus-on-avain-seksuaalisen-hairinnan-vastustamisessa>.

Varto, J. 2005. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Laadullisen tutkimuksen lähtökohdat. Elan Vital.

Väestöliitto. 2018. Viitattu 10.10.2022 <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-ovat-seksuaalioikeudet/>.

Väestöliitto. 2019. Väestötietosarjan osa 29. Toim. Ilmonen K, Korhonen E, Lipsanen L, Kaukoranta R & Kotiranta S. 2019. Nord Print Oy, Helsinki. https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/12/12839351-valmiswebseksuaalisuusoikeus_julkaisu_2019_sisus_web.pdf.

Väestöliitto. 2022 a Seksuaalisuus. Seksuaalikasvatus. Viitattu 6.10.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalikasvatus/>.

Väestöliitto. 2022 b. Julkaisut. FINSEX: seksuaaliasenteet. Viitattu 8.7.2022. <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/finsex-seksuaaliasenteet/>

Wekesa, S. 2019. Mitä on kulttuurisensitiivinen ja antirasistinen seksuaalikasvatus ja mitä se voi olla. Teoksessa Seksuaalikasvatuksen käsikirja, 35-36. Toim. Oinonen, M & Susineva, A. Hivpoint. Helsinki.

WHO. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

LIITTEET

Liite 1.

SAATEKIRJE

21.03.2022

HYVÄ VASTAANOTTAJA

Opiskelemme sosionomi tutkintoon johtavassa koulutuksessa Vaasan ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden yksikössä. Toteutamme tutkimuksen [REDACTED] yksiihin. Tutkimuksessa halutaan saada selville, millaisena ohjaajat kokevat omat valmiutensa toteuttaa seksuaalikasvatusta osana ohjaustyötä nuorisokodin arjessa sekä tutkia, millaisia kokemuksia heillä on seksuaalikasvatuksesta asiakastyössä. Tutkitaan myös miten tärkeänä ohjaajat kokevat seksuaalikasvatuksen osana työtään. Tutkimuksen ja tutkimusmateriaalin analyysin pohjalta pyrimme tuottamaan tietoa organisaatiolle sen työntekijöiden kokemuksista ja valmiuksista toteuttaa seksuaalikasvatusta sijoitettujen nuorten ohjaajina. Meille työn toteuttajina tutkimus kehittää taitoja ottaa herkimmätkin aiheet puheeksi sosiaalialan asiakastyössä tulevana ammattilaisina.

Tutkimus toteutetaan Vaasan ammattikorkeakoulun e-lomakkeella, johon ne tallentuvat vastaamisen jälkeen. Analysoinnin jälkeen vastaukset poistetaan välittömästi. Vastaaminen on täysin vapaaehtoista, eikä tutkimuksessa kerätä mitään henkilötietoja. Tutkimuksessa emme paljasta sijaishuoltoyksikön nimeä. Valmis tutkimus tullaan julkaisemaan ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden julkaisupalvelu Theseuksessa, josta se on kaikkien luettavissa.

Mikäli teille herää kysymyksiä, meidät tavoittaa puhelimitse tai sähköpostilla
Opinnäytetyön ohjaaja: Ahti Nyman [REDACTED]
Ystävällisin terveisin, Helena Pirttinen [REDACTED]
ja Anna Hakanpää [REDACTED]

LIITTEET

Liite 2. Tutkimuskyselyn kysymykset

1. Mitä mieltä olet väittämästä?

“Seksuaalikasvatus on tärkeä osa lastensuojelun sijaishuollon työtä”

- Samaa mieltä
- Osittain samaa mieltä
- En ole samaa, enkä eri mieltä
- Osittain eri mieltä
- Eri mieltä

2. Miten huomioit sijaishuollon arjessa nuoren seksuaalisuutta ja minäkuvaava?

3. Onko tähän käytössä jotain työkaluja tai menetelmiä?

4. Millaisiin haasteisiin olet törmännyt seksuaalikasvatuksen toteutumiseen sijaishuoltoyksikössä?

5. Miten haasteet on ratkaistu?

6. Valitse paras vaihtoehto kuvaamaan kokemustasi väittämästä:

“Koen varmuutta käsitellä seksuaalikasvatusta asiakastyössä”

- Samaa mieltä
- Osittain samaa mieltä
- En ole samaa, enkä eri mieltä
- Osittain eri mieltä
- Eri mieltä

7. Millainen tieto tai osaaminen voisi lisätä varmuutta käsitellä sitä?

8. Millaisia kysymyksiä nuorilla on herännyt seksuaalikasvatuksen osa-alueisiin liittyen?